OSZK HÍRADÓ

az Országos Széchényi Könyvtár lapja
XXXV. évfolyam – 1992. 5–6. szám

TARTALOM

KRÓNIKA
2. Személyi hírek és változások
2. Az Országos Széchényi Könyvtár Baráti Köre (P. Gy.)

MUNKÁNKRÓL, KÉRDÉSEINKRŐL
3. A "visszakerült" Eseménynaptár (Mezey László Miklós)
4. A Hungarika Dokumentációs osztály évi beszámolója (Kovács Ilona)
7. Megjelent a Magyarországi egyházi könyvtárak kézirat-katalógusai c. sorozat újabb két kötete

KIÁLLÍTÁS
8. A katalán irodalom 800 éve (Fabula Kálmán)
9. Mozart egyetlen magyarországi kézirata (Sulyok Imre)

VISSZAEMLÉKEZÉSEK
12. Hogyan alakult ki a királyi palota romjaiból a Nemzeti Könyvtár új épülete? (Tombor Tibor)

TÁJÉKOZÓDÁS
29. A Magyarországon élő bolgárok egyesületének folyóirat-kiadási tevékenységéről (Hargitainé Szimeonova Rajna)

MUNKATÁRSAINKRÓL
30. Munkatársi köszöntés Fodor András Kossuth-díjára (Fogarassy Miklós)

MÚLTUNK, ÖRÖKSÉGÜNK
33. A Széchényi Könyvtár első restaurátora /Mosonyi Antal ? –1889/ (Somkuti Gabriella)

SAJTÓFIGYELŐ
35. Országos színháztörténet. Elfeledett alkotók (Kristóf Károly)
35. Könyvtáros hallgatók országos szakmai versenye (Csapó Edit)

SZERKESZTŐSÉGI ROVAT
36. A Híradó "történeti" célszámáról (-i -a)

Címlapkép:
ÁBRAHÁM RAFAEL: A Nemzeti Könyvtár építése

KRÓNIKA

Személyi hírek és változások 1992. május 1. – június 30.

Új dolgozólnk

Dr. Bacsa Györgyné szakalk. IV. Mikrofilmtár, Báló Szilvia ügyint. II. Bérgazd. oszt., Csete Lajosné ügyvit. II. Számítástechn. alk. oszt., Csorba Tiborné szakalk. II. Könyvtártud. szakkvt., Földvári Sándor szakalk. IV. Szakozó oszt., Pavelka Rita szakalk. IV. KFKK NPA., Pörös Géza ov. Történeti interjúk tára, Salamonné Liptai Gabriella szakalk. IV. Könyvek közp. katalógusa, Turi László csv. ügyint. IV. Műsz. fennt. oszt.

Eltávoztak a könyvtárból

ÁTHELYEZÉSSEL:

Bartók Györgyi szakalk. IV. Magyar Művelődési Intézet, Bolgár Beatrix szakalk. III. BM Közp. Beszerzési Iroda, Gereben Ferenc fm. Teleki László Alapítvány, Jenei Ildikó csv. fm. Magyar Demokrata Fórum.

MUNKAVISZONYA MEGSZŰNT:

Hegyiné Szita Julianna szakalk. II., Kádasi Péterné bm., dr. Keresztesy Béláné ügyint. II., Kontra Józsefné pf., Kun László szm., Lénárt László szm., Orlai Erzsébet szakalk. II., Sziebert Tamás ügyvit. II., Tercsi László ügyvit. II., Veszténvi Balázs szm.

NYUGDÍJBA VONULT:

Gacek Józsefné bm.

Az Országos Széchényi Könyvtár Baráti Köre

Az Országos Széchényi Könyvtár Baráti Köre 1992. évi első rendezvényét április 1-jén tartotta. A VIII. emeleti klubhelyiségben *Somogyi Pálné*, a *Különgyűjteményi Főosztály* vezetője *A zárolt kiadványoktól a videókig* címmel tartott előadást a *Kortörténeti gyűjtemény* feladatairól. Az érdekes beszámoló során az egykori zárolt kiadványok egyes nevezetesebb köteteit – a 80-as évek elejének szamizdatjait – is megismerhette a mintegy 25 fős hallgatóság. A Baráti Kör őszi első rendezvényén, feltehetően szeptemberben az OSZK történetét bemutató kiállítást nézi meg.

P. Gy.

OSZK HÍRADÓ

Az Országos Széchényi Könyvtár lapja
XXXV. évfolyam – 1992. 5–6. sz.

A szerkesztő bizottság elnöke: Ferenczy Endréné, főszerkesztő: Batári Gyula
A szerkesztő bizottság tagjai: Berke Barnabásné, Juhász Lászlóné, Ottovay Lászó, Poprády Géza, Rózsa Mária, Seres Tibor, Somkuti Gabriella, Somogyi Pálné, Sonnevend Péter
Műszaki szerkesztő: Rosta Lajosné, Burány Tamás
A szerkesztőség címe: Budapest I., Budavári Palota "F" épület. Postacím: 1827 Budapest
Készült az OSZK Nyomdaüzemében, 520 példányban, 5,0 A/5 ív terjedelemben
Felelős vezető: Burány Tamás
Munkaszám: 92.198

ISSN 0324-2064

MUNKÁNKRÓL, KÉRDÉSEINKRŐL

A "VISSZAKERÜLT" ESEMÉNYNAPTÁR

Az *Eseménynaptár* harmincadik évfolyamában járó – ha tetszik: nagy múltú – periodika, amelyet aligha szükséges bemutatni a gyakorló könyvtárosoknak. Hogy most mégis szó esik róla, annak az az oka, hogy immár egy esztendeje visszakerült őseredeti gazdájához, az OSZK–KMK-hoz. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár vezetése ugyanis úgy határozott: nem vállalja a folyóirat szellemi előállításával járó "terheket". A tét tehát az volt: vagy megszűnik az utóbbi évtizedben valóban színvonalassá lett lap, vagy pedig sikerül megmenteni. Ebben a helyzetben – annak számára, aki komolyan veszi szegényedő-gyérülő művelődési fórumaink maradék lehetőségeit, és a hazai könyvtárügy sorsa sem egészen közömbös – nem lehetett kérdéses a választás.

1991. augusztusában tehát az OSZK–KMK vállalta az Eseménynaptár szerkesztésével járó feladatokat. Csakhogy a régi lapgazda lemondása kissé megkésett az első lapzárta időpontjához képest. A kéttagú szerkesztőség (*Hölgyesi Györgyi* és e sorok írója) augusztus végén jelöltetett ki, azzal, hogy az 1992. évi első szám kéziratát szeptember végén kellene nyomdába küldeni. Ez önmagában sem lett volna könnyen tartható határidő. Úgy meg különösképpen nem volt egyszerű vállalkozás az első szám előkészítése, hogy nem állt rendelkezésünkre semmiféle információ arra nézvést, kiknek és milyen eseményeknek lesz kerek évfordulója 1992-ben. Ugyanis a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban már 1990-től eldöntött volt az Eseménynaptár fölfüggesztése, így nem tettek előkészületeket az új évfolyamok összeállításához nélkülözhetetlen adatgyűjtésre. Első lépésként tehát létre kellett hozni a lap adatbázisát, amelyből azután válogathatunk, hogy számonként melyik legyen az a tíz–tíz személyiség, illetve esemény, akiről és amelyről kis esszét írhatunk, bibliográfiát állítunk össze és képanyagot közlünk. Finoman szólva is rohammunkával – egy hónap leforgása alatt – hoztuk tető alá az Eseménynaptár 2200 tételes adatbázisát a legfontosabb lexikonok, kézikönyvek (Magyar Életrajzi Lexikon, Ki Kicsoda?, Magyar Ki Kicsoda?, Akadémiai Kislexikon, Világirodalmi Kisenciklopédia, Magyar Történelmi Kronológia, Világtörténelmi Kronológia, nemzeti nagylexikonok, stb.) kicédulázásával. Ez az adattömeg még az ősz folyamán floppyra került, amelyet árusítottunk is. Szeptember végén tehát már laptervet tudtunk készíteni 1992 első negyedévére vonatkozóan. Ilyen előzmények után szinte már semmiségnek számított a tíz cikktéma kiválasztása, a szerzők fölkérése, a kisesszék olvasószerkesztői gondozása, a bibliográfiák és a képanyag összeállítása, válogatása. Egy hónap csúszással, október utolsó napján nyomdába küldhettük az első szám kéziratát. Nyomban ezután neki kellett látnunk a második szám szerkesztésének, hiszen az első szám csúszása miatt már benne jártunk az újabb lapzárási időben. Természetesen a kéttagú szerkesztőség mindenre magában képtelen lett volna, sok segítséget kaptunk az OSZK–KMK vezetésétől és az OSZK Olvasószolgálati és Tájékoztató Főosztályától.

Mint említettem, a 80-as évek első felétől az Eseménynaptár – a folyóiratok között is helyét megállóan – színvonalas kiadvány lett, megbízható kvalitásaihoz garanciát adott az a tény, hogy országos tekintélyű szakemberek – történészek, irodalomtudósok, írók, szerkesztők – írták. A körültekintő szerkesztőmunkát, a valódi értékfölmutatást, e jó szellemű tradíciót szerettük volna folytatni megbízatásunk első percétől fogva. Így azután jelentékeny változtatást nem is tettünk az első, általunk szerkesztett évfolyamban. (Mire e sorok napvilágot látnak, vélhetően megjelenik az 1992/4-es szám is.) Az Eseménynaptár lényegét és tartalmát tekintve, az marad, ami volt: az egyetemes és a nemzeti kultúra és múlt értékeinek könyvtári szempontú népszerűsítője, a kerek évfordulókhoz köthető művelődési tradíciók éltetője – a maga szerény lehetőségei körében.

A négy szám anyagából kirajzolódni gondoljuk azt a folytatható szerkesztői törekvést, hogy a megemlékezésre kiválogatott személyekről, eseményekről a téma jónevű szakértői írjanak. Ízelítőül néhány név álljon itt a sorból. Az első számban *Rossini* születésének bicentenáriumáról a tehetséges, fiatal zenetörténész, *Farkas Zoltán*, a Zenetudományi Intézet munkatársa írt szellemes – a zeneköltőt ádáz ellenfelei vélekedésén át bemutató – esszét; *Eötvös Károly* tudatosan megkomponált életművét *Csűrös Miklós*, irodalomtörténész jellemezte; míg *Comenius* 400. születési évfordulójára *Hangay Zoltán*, tanítóképző főiskolai tanszékvezető közölt adatgazdag méltatást, s aki e dolgozat továbbfejlesztett változatával a sárospataki Comenius-konferencián is sikerrel szerepelt. A második szám anyagából kiemelésre kívánkozik *Kurucz György*, agrártörténész, a Mezőgazdasági Múzeum munkatársának *Tessedik*-cikke, avagy *Lajtha László* monográfusának, *Berlász Melindának* a 100 éve született zeneszerzőről és népzenekutatóról írt, kimerítő alaposságú dolgozata. Harmadik számunkban a 200 éve született *Ráday Gedeon*ról a nevét őrző gyűjtemény igazgatója, *Benda Kálmán* professzor közölt rövid cikket; az angol "egyetemi regény" nemzetközi hírű alkotójáról, *Malcolm Stanley Bradbury*ról *Szentmihályi Szabó Péter* eleven sodrú, személyes emlékekkel tűzdelt esszét. Az idei utolsó számban *Pap János*, sok-sok technikatörténeti tárgyú cikk írója emlékezett meg a dinamó egyik föl-

találójáról, *Werner Siemensről* születése centenáriuma alkalmából; *Irányi Dánielről Nagy István*, szegedi címzetes főiskolai tanár közölt tanulmányértékű szöveget.

Hosszabb távon persze készülünk némely újításokra is. Régen szükség volna új borító tervezésére; olyanra, amely jobban fölhívja magára a figyelmet, s amely pontosabban kifejezi, milyen tartalmat takar. Tartalmi változtatás annyiban képzelhető el, hogy nagyobb hangsúlyt szeretnénk fektetni a kerek évfordulójú eseményekre. A "régi" Eseménynaptár meglehetősen ritkán és következetlenül emlékezett meg a nem személyhez kötött, jeles történelmi dátumokról. Ilyen téren egészségesebb arányok kialakítására van szükség. (Első KMK-s évfolyamába már két eseményévforduló került: *Szent László* király törvényei megjelenésének 900. és Amerika fölfedezésének 500. évfordulója.)

Az évfordulók kiválasztásának szempontjait is némiképp újra kell gondolni. Aligha célirányos öt-tízévenként megemlékezni olyan – kétségtelenül megemlékezést érdemlő – nagyságokról, akikről bőségesen található irodalom a kisebb közkönyvtárakban is. Kevéssé ismert személyiségek és események is sokszor izgalmasak és méltók arra, hogy foglalkozzunk velük, fönntartsuk emlékezetüket. Magyarán: a rejtettebb értékek tudatosítására is gondolnunk kell. Nem akarunk didaktikusak, aktualizálók lenni, csak annyira, amennyire minden múltbeli tett, vagy életmű magától értetődő módon üzenetet hordoz az utókor számára, s amelynek vállalnia kell az egykor élt nagyságok, jeles személyiségek és tetteik hasznosító értelmezését. E fölismeréseket közkinccsé tennünk – talán – legfontosabb feladatunk.

Ezeknél apróbb korrekciók sorát már meg is kezdtük, s ilyenek folyamatosan várhatók. Például az 1992/2-es számtól kezdve a bibliográfiák élén "Válogatott irodalom" felirat szerepel. Az Eseménynaptárnak ugyanis nem lehet ambíciója, – eddig nem is volt az, – hogy teljes életműbibliográfiákat adjon, ilyenformán félrevezető lenne, ha nem jeleznénk a szelektálás tényét. Szakítottunk azzal az indokolatlan formai kötöttséggel is, hogy az 1945 előtt megjelent művekről nem adunk címleírást.

Hát valahogy így kezdődött az OSZK–KMK-hoz visszakerült Eseménynaptár története.

Mezey László Miklós

A Hungarika Dokumentációs Osztály 1991. évi beszámolója

1991-ben a hungarika bibliográfia és információ területén a gépi feldolgozás 1990-es bevezetését és az integráció végrehajtását követően az osztály óriási erőfeszítéseket tett, hogy a további folyamatos munka feltételeit megteremtse. Ehhez szükséges volt a feldolgozás erőltetett menetben történő felgyorsítása, az átállással természetesen együtt járó lemaradás felszámolása. Ennek anyagi fedezetét a Ts 5/2 kutatási program biztosította. Nagy figyelmet kellett szentelni a minőségi követelmények egységesítésére. El kellett végezni az 1990-ben lefolytatott kísérleti üzem értékelését, ennek eredményeként a szükséges módosítások definiálását. Ezt követően elengedhetetlenné vált a következmények végrehajtása mind a rendszer, mind az adatállomány vonatkozásában.

1991-ben központi feladat volt továbbá adatbázisaink – mind a HUN (Hungarika Információ), mind a HUNG (Hungarika Névkataszter) ellenőrzése.

Mindezek a munkálatok rendkívül megterhelő, feszített munkatempót és nagy koncentrációt igényeltek az osztály minden munkatársától, de különösen valamennyi, revíziót teljesítő munkaállomástól.

Elismerésre méltó erőfeszítések eredményeként a vállalt feladatokat mennyiségileg mindenütt teljesítettük, sőt, több területen meg is haladtuk. Ugyanakkor új módszerek bevezetését, a módszerek integrációját és a munkatársi gárda betanítását követően sikerült a minőségi követelményeket megszilárdítani, és így a kísérletezés és átállás nehézségei ellenére a munka nívóját fenntartani.

A fejlesztés területén az év kiemelkedő eredménye a bibliográfia-előállító rendszer kialakítása, amelynek alkalmazása 1991-ben megkezdődött, kísérleteink teljes lefolytatása és a program ellenőrzése az 1992-es év feladata.

Az osztály 1991-ben kiemelkedő teljesítményt nyújtott a szakmai elméleti munka területén is. A *III. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszuson* öt előadással sikeres műhelybemutatkozást tartott. Az előadásokat a HUN és a HUNG adatbázisok bemutatójával kísértük, amelyek mind rendszerükkel, mind adatállományukkal érdeklődést és elismerést váltottak ki.

Adatbázis bemutatásával részt vettünk a NIT 91 konferencián is.

A fejlesztési munkák üteme, a mennyiségi és minőségi követelmények biztosítása az osztály minden erejét igénybe vette, ezért a tervezett kiadványaink szerkesztése és nyomdai előkészítése terveinkhez képest halasztást szenvedett. Bízunk abban, hogy az 1991-ben befektetett munka az elkövetkező két évben megtérül, és a felzárkózás a kiadványok közreadásában is sikerrel jár.

Folyamatos feladatok

1. *Hungarika bibliográfiai adatbázis építése*

	éves terv	teljesítés
1.1 *Feldolgozás* (cikk, ismertetés, stb.)	6.000	9.744
részletezve:		
analitikus (cikk, ismertetés)		7.665
önálló (könyv, folyóirat, stb.)		2.079
Adatrögzítés	6.000	6.010
Ebből szakozva:		
– bibliográfia számára		5.261
– információ számára		2.000

1.2 *Hungarika Információ*

– 1989. évi anyag (cédulák) és kurrens tárgyszóindex 2. és 3. füzetének megjelentetése (2. füzet H006001–H006500, 3. füzet: H006501–H007000).

Az anyag kollacionálása, téma szerinti leválogatása, szétküldése; az 1990. évi anyag megrendeléseinek expediálása megtörtént.

– 1990. évi anyag sokszorosításra történő előkészítése folyt. Mivel az integráció eredményeként a feldolgozói kapacitás hatékonyabb hasznosítására nyílt lehetőség, az 1990-es évtől a szolgáltatás jelentősen bővült, terjedelme kb. megduplázódott, s így a korábbi 1500 tétel helyett a jövőben 3000 tételre növekszik. Ennek természetes következménye, hogy az adatállomány ellenőrzési munkálatai is megnövekedtek. 1000 tétel korrekciója és javítása elkészült, a további tételek munkálatai áthúzódnak 1992-re.

– Adatbázis-építés (előkészítő munkák):	
ellenőrzés	2.128 tétel
deszkriptorellenőrzés	5.709 tétel
kódolásellenőrzés	5.560 tétel
– Adatbázis-ellenőrzés	
deszkriptorállomány formai ellenőrzése és egységesítése	11.000 tétel
mezőszerkezet ellenőrzése és formai egységesítése rendszermódosítás következtében	3.500 tétel

– Tájékoztatás: bár erőinket leköti az adatbázis-építés, egyre gyakrabban igényeltek tájékoztató munkát, több alkalommal végeztünk keresést demonstrációs és kutatói igények kielégítésére egyaránt. A jövőben ezzel a feladattal egyre gyakrabban kell számolnunk. Az 1991-ben tájékoztatás keretében mozgósított találatok száma kb. 150.

1.3 *Hungarika bibliográfiák*

– az 1990. évi könyvbibliográfia (1.033 tétel könyv és 268 tétel ismertetés) szerkesztése megkezdődött, a feldolgozás a bibliográfiai leírások revíziója, adatrögzítése és 1. korrektúrája, a rendszerfejlesztővel együttműködve az indexelés módszerének 1. kísérleti változata elkészült, és ennek alapján az indexlapok kitöltése (1.302 tétel) megtörtént, a kísérleti adatrögzítés (1.302 tétel) megkezdődött. Az indexlapok továbbfejlesztése, azaz 2., előreláthatólag végleges változata a további igényeknek megfelelően az 1991. év végére készült el. Az új kiegészítő szempontok alkalmazása és a teljes indexelés végrehajtása, valamint a bibliográfiai adatbázis analitikus tételei közül a további ismertetések kiválogatása és teljes megszerkesztése 1992. I. félévében várható.

– 1991. évi könyvbibliográfia (1.009 tétel) szerkesztésének előkészítése megkezdődött.

– Cikkbibliográfiák (1990. és 1991. évi) tételeinek kijelölése és a szerkesztés előkészítése megkezdődött; feldolgozás, revízió és szakozás, ill. válogatás 6.087 tétel.

– A fejlesztési munka keretében az osztályunk dolgozójának munkájaként a bibliográfia szerkezetének automatikus kialakítását biztosító szakcsoport-kódrendszer elkészült.

– A szakcsoportkódok kijelölése (megállapítása és az adatlapokra történő rávezetése) megkezdődött, elkészült kb. 4.031 tétel.

– "Külföldi magyar nyelvű könyvek, 1961–1970. 2. köt. Románia" c. bibliográfia még hátralévő munkálataira az év első felében nem került sor. Ugyanis minden elvégzendő feladat függvénye a Mikrofilmtár e kiadványt érintő munkáinak. 1991. május 16-án Nagy Zoltán levélben értesített, hogy a bibliográfia kézirata a Mikrofilmtár csőtörése alkalmával elázott, most dolgoznak rajta a restaurátorok, s amint bemutatható állapotban lesz, úgy jelentkeznek. A továbbiakban több ízben vettük fel a kapcsolatot Nagy Zoltánnal, s minden egyes alkalommal csupán ígéretet kaptunk.

– A varsói bibliográfiai szerződés értelmében 1991. év folyamán:

a) kapott anyag	
könyvek leírása összesen:	44 db (Szlovákia)
b) gyűjtött anyag postázása	
könyvek leírása	203 db
cikkek leírása	151 db
Összesen:	354 db

1.4 *Egyéb feladatok és eredmények*

– Mind az információ, mind a bibliográfia számára az integrált adatbázis-építés alapvető közös feladata a *forrásbázis gondozása*, 1991-ben folyt a Gyarapító, ill. Hírlapfeldolgozó osztállyal együttműködve a Hungarika Dokumentációs osztály megbeszélésein

– az új időszaki kiadványok értékelése és minősítése, feldolgozásra történő kiválasztása;

– feldolgozásuk az adatbázis számára;

– hasonlóan folyt a feldolgozás szervezését és a folyamat áttekintését biztosító segédnyilvántartások (forrásbázis alapnyilvántartása, a feldolgozott állomány nyilvántartása, a kifizetési javaslatok) építése, ill. készítése.

– Tekintettel arra, hogy a feldolgozó munka nem OSZK futószalag alapján történik, külön rendkívül időt

rabló és a folyamatosságot veszélyeztető feladat a feldolgozáshoz, ill. a revízióhoz az állomány folyamatos kölcsönzése.

– 1991-ben megkezdtük a szórványinformációk szervezett begyűjtését. Tárgyalásokat folytattunk különböző adatbázisok (HUNDOK, Közgazdasági Információ, MANCI) tulajdonosaival az adatbázisok hungarika információinak kigyűjtéséről és feldolgozásáról. Teljes feldolgozásra vállalkozott a MANCI, információkigyűjtésre és jelzések szolgáltatására vállalkozott a másik két információs rendszer, a két utóbbi esetben a feldolgozást saját erőnkből kell biztosítani.

2. *Hungarika Névkataszter*

– 1991-ben a Hungarika Névkataszter adatállományának *bővítése* és az archívum fejlesztése fokozatosan újra indult. Egyrészt újraindítottuk a sajtóközlemények gyűjtését, válogatott anyagot kaptunk az OSZK Katalogizáló osztályától, az Olvasószolgálattól, a Magyarságkutatótól. Élénkülő nemzetközi kapcsolataink révén egyre többen töltik ki kérdőíveinket, ill. szerveznek be újabb adatszolgáltatókat. A feldolgozási kapacitás szűkre szabott volta miatt csak korlátozott mértékben merjük kapcsolatainkat bővíteni és ezt a lehetőséget kihasználni.

	Terv	Tény
Új feldolgozás:	3.000 tétel	3.000 tétel

– Az év központi feladata az adatbázis *ellenőrzése* volt.

Az adatbázis első korrekciója elkészült (online ellenőrzés) 15.000 rekord

Az adatbázis második ellenőrzése folyamatban van, elkészült (betűrendezés, kiíratás, korrektúra, javítás) cca. 8.000 rekord

– a karbantartási munkák megkezdődtek:

– a terveken kívül, de ésszerű szakmai indokokat mérlegelve, az adatbázis második korrekciójához kapcsolódva megkezdtük az adatállomány *karbantartását*. Így az adatállomány ellenőrzését összekapcsoltuk néhány újabb forrás(kiadvány) feldolgozásával, amelyek elsősorban adatok pontosítását és pótlását, esetenként új rekordok létesítését tették lehetővé. A feldolgozott források a következők voltak:

– A magyar emigráns irodalom lexikona A–G

– Kortárs magyar írók lexikona

– Magyar ki kicsoda?

– Részben saját kezdeményezésből és részben mások megkeresése alapján megkezdtük más adattárak, ill. adatbázisok anyagának beszerzését és hasznosítását.

Megkaptuk:

– az MTA külföldi magyar kutatóinak adatbázisát, és megkezdtük az adatok összevetését;

– az MVSZ személyi és intézményi címtárát.

– Tájékoztatás: a névkataszter folyamatosan ismertté válik, és egyre több egyéni, vagy intézményi használó veszi igénybe (kb. 3500–4000 tétel).

Pl. MVSZ könyvtáros találkozóhoz a külföldi magyar könyvtárosok listája, kb. 200 tétel;

MTA külföldi magyar kutatók listája, kb. 4.000 tétel

3. *A külföldi magyar gyűjtemények számbavétele*

A kiadványszerkesztési feladatok folytatódtak. *A Hungarika anyagot őrző külföldi könyvtárak címjegyzéke* c. kiadvány eddig megjelent kötetei nagy érdeklődést váltottak ki, és terjesztésük folyamatos volt.

Megjelent:

3. füzet: *Német Szövetségi Köztársaság*
4. füzet: *Svájc*
6. füzet: *Benelux államok*

Megjelenés előtt:

8—9. füzet: *Nagy-Britannia és Észak-Írország – Ír Köztársaság*

Nyomdai előkészítése elkészült, ill. folyamatban van:

5. füzet: *Skandináv államok*
7. füzet: *Franciaország*

Az anyag lektorálása folyik:

10. füzet: *Spanyolország – Portugália*

Az anyaggyűjtés és a beérkezett anyag feldolgozása folyt:

11. füzet: *Olaszország – Vatikán*
12. füzet: *Görögország – Málta*

Egyéb feladatok

1. *Részvétel egyéb szakmai munkában*:

– hozzászólás az analitikus bibliográfiai leírás tervezéséhez;

– segédletösszeállítás: a bolgár nyelv indexbe nem kerülő szavainak jegyzéke;

– részvétel OSZK szabványbizottságban (Rövidítési szabvány);

– részvétel a Bibl. Nat. (Paris) hungarika anyagának feltárásában (1 hónap ösztöndíj).

2. *Részvétel továbbképzésben:*

– számítógépes tanfolyam és önképzés (1 fő);

– CD–ROM bemutató.

3. *Oktatási munka:*

– betanítások (új munkatárs és új bedolgozók, régi bedolgozók átképzése);

– ELTE egyetemi hallgatók gyakorlati oktatása (Csuka Judit, Szlovénia);

– Külföldi hungarológiai intézetek magyar munkatársainak felkészítése;

– OSZK Szakozó és gyarapító osztály munkatársai;

– CIEH, Paris ösztöndíjasa.

4. *Szerkesztőségi levelezés*, külföldi hungarológiai intézményekkel kapcsolattartás (pl. Hamburgi Hungarológiai Központ igényelte a két hungarika bibliográfia 18., ill. 19. évfolyamát, Koreai Egyetem, Hungarológiai

Tanszék kérte az új hungarika bibliográfiákat, Hungarika Információ propagandája és előfizetése, a KMNYK és HISZ reklamációja).

5. *Kifizetési adminisztráció.*

6. *Esetenként részvétel a Hungarológiai Tanács munkájában.*

7. *OSZK kiadványok szerkesztése.*

- Magyar Könyvtárosok II. Tudományos Találkozója – korrektúra.
- Search for American Values – részleges korrektúra és ellenőrzés.
- OSZK évkönyv szerkesztése.
- Vári tanulmánykötet gondozása.

Kovács Ilona

OSZK kiadványok

MEGJELENT a MAGYARORSZÁGI EGYHÁZI KÖNYVTÁRAK KÉZIRATKATALÓGUSAI című sorozat újabb két kötete!

8. BÁNHEGYI B. Miksa: A Győri Egyházmegyei Könyvtár kéziratkatalógusa. 1850 előtti kéziratok. Bp., 1991, Országos Széchényi Könyvtár. 113 l.
Ára: 120,– Ft.

A kötetben leírt középkori kéziratok között akad egy corvina, a 16. századból származó kéziratok közt található magyar nyelvemlék, motettagyűjtemény, humanista levélgyűjtemény, a 17–18. századokból magyar és német nyelvű versek és prédikációk, barokk vallásos társulatok két albuma, a győri jezsuita kollégium diariuma; későbbről kiadatlan szépirodalmi munkák, egy 1800 körüli hagyaték. A leltári sorrendben részletesen leírt 362 tételt rövid bevezető, személy- és helynévmutató követi.

9. BEKE Margit: Az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár Batthyány-gyűjteményének katalógusa. Bp., 1991, Országos Széchényi Könyvtár. 164 l.
Ára: 120,– Ft.

A kötet a két évszázaddal ezelőtt külön egységként elhelyezett gyűjtemény repertóriuma. A kéziratok többsége levéltári jellegű, vagy levéltári iratokról készített másolat. Fontos irodalom- és művelődéstörténeti forrásokat, köztük Bél Mátyás kéziratos hagyatékát is tartalmazza. A leírás a 18. századi leltári rendet (ma is érvényes elhelyezést!) követi. A kötetet a gyűjteményt ismertető bevezető, továbbá személynév-, helynév- és tárgymutató egészíti ki.

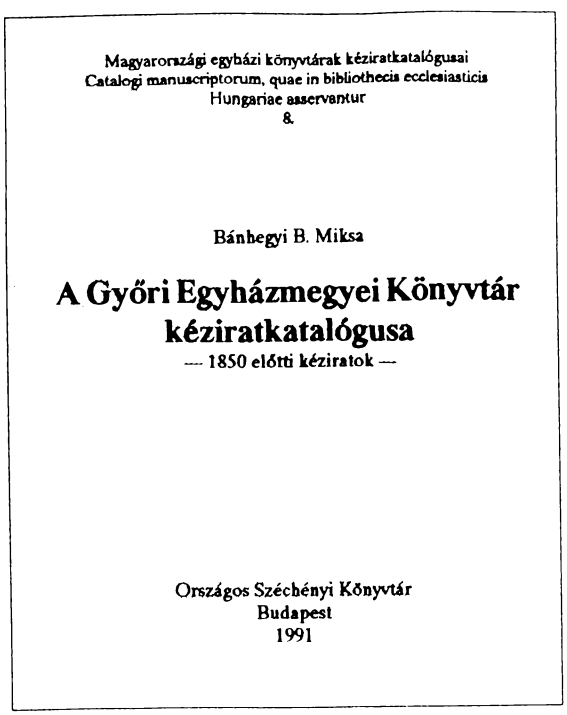
Magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai
Catalogi manuscriptorum, quae in bibliothecis ecclesiasticis Hungariae asservantur
8.

Bánhegyi B. Miksa

A Győri Egyházmegyei Könyvtár kéziratkatalógusa
— 1850 előtti kéziratok —

Országos Széchényi Könyvtár
Budapest
1991

A kötetek (és a sorozat korábbi tagjai) megrendelhetők:
Országos Széchényi Könyvtár, Kiadványtár
1827 Budapest, Budavári Palota F épület
Telefon: 175-75-33/433-as mellék, 155-6967 (közvetlen)
Ügyintéző: Neményi Zsuzsa

KIÁLLÍTÁS

A katalán irodalom 800 éve*

Egyedülállóan ritka alkalomból gyűltünk össze, hiszen a katalán irodalom történetének ilyen részletes, – vagy akár csak szerényebb – bemutatására városunkban és hazánkban még nem volt példa. Ha most itt megnyílhat "A katalán irodalom 800 éve" című vándorkiállítás, az köszönhető elsősorban az anyagot annyi szakértelemmel összeállító és gondozó barcelonai kormányintézménynek, az *Institució de les Lletres Catalanes*-nek, amelynek képviseletében ide készült utazni Oriol Pi de Cabanyes igazgató úr, de útját családi okokból az utolsó pillanatban le kellett mondania. Az viszont, hogy a kiállítás Budapestre is eljutott, nem kis mértékben a barcelonai Katalán–Magyar Baráti Társaság érdeme. E társaság vezetősége, elsősorban a körünkben lévő Brachfeld Péter elnök úr és Mikes Tünde javasolták, hogy Stockholm, London és egy sor más angliai város, Németország, Helsinki, Tokió, a spanyolországi Santiago, majd Bécs és Velence után a vándorkiállítás látogassa meg Magyarországot is. Ezt a javaslatot fogadta el habozás nélkül, kulturális küldetésének tudatában az Országos Széchényi Könyvtár. A katalán filológiát hivatásszerűen művelő magyarok szűk köre, de egyben az irodalomkedvelő magyar közönség nevében is kötelességemnek érzem, hogy mindannyiuknak megköszönjem közreműködésüket.

A most megnyíló kiállítás három éve mutatkozott be, mégpedig a stockholmi svéd nemzeti könyvtárban. További útjának főbb állomásait már ismerjük. Figyeljük meg: egy kisebbségiként elkönyvelt kultúra szeretné megismertetni magát a vitathatatlan "kultúrnagyhatalmakkal" (Anglia, Németország, vagy a Nobel-díjat odaítélő Svédország), de egyben hangsúlyt helyez arra, hogy kapcsolatba kerüljön a világ irodalmi palettáján ezért, vagy azért szerényebb helyet elfoglaló népekkel is. Mert mi más, ha nem ez a kisebbségi szolidaritás vitte "A katalán irodalom 800 éve" kiállítást Helsinkibe, vagy a spanyolországi galego nyelvterület fővárosába, Santiagóba, és ne féljünk kimondani, Budapestre? Milyen nagypolitikai haszna lesz az önrendelkezési jogához elvben ragaszkodó Katalóniának abból, hogy néhány száz, vagy ezer magyar tudomást szerez irodalmának értékeiről, hogy néhány újságíró, kritikus, vagy filológus hírt ad erről az eseményről? E kiállítás Budapestre érkezésében elsősorban baráti gesztust kell látnunk, a katalánok fokozódó érdeklődését hazánk iránt. Szimpátiájuk kézzelfogható bizonyítékaként említhetjük a legutóbbi években megjelent Madách-, József Attila-, Pilinszky-, vagy Kosztolányi-köteteket, az itt is kiállított Nagy Katalán Enciklopédia magyar vonatkozású, meglepően tájékozott cikkeit, vagy a két éve Barcelonában kiadott katalán–magyar kéziszótárt. Szeretném remélni, hogy a katalánok példája lelkesítőleg hat majd azokra a magyar kiadókra, amelyek néhány éve tettek ugyan valamit a katalán irodalom megismertetéséért, de amelyek mostanában – érthető anyagi okokból – a legkisebb kockázattól is óvakodnak. Ez a kiállítás talán meggyőzi képviselőiket arról, hogy a kockázatvállalás sikerhez is vezethet.

Nyilván nem feladatom a kiállítás anyagának a részletes ismertetése, de egy-két szemponttal megpróbálom kiegészíteni mindazt, amit nyújt. Először is: a tulajdonképpeni kiállításnak nem szerves része, hanem szerencsés alkalmi kiegészítése az a néhány tucat könyv, amely szintén megtekinthető. Kiemelkedők a Nagy Katalán Enciklopédia kiadójának a termékei, így elsősorban maga a már második kiadásban megjelent lexikon, és olyan terjedelmes tudományos művek egy-egy kötete, mint a katalán nyelvterület román stílusú művészetét bemutató sorozat, vagy egy természetrajzi enciklopédia. Bizonyára feltűnnek majd a műfordítások, köztük néhány, magyarból átültetett mű, vagy az a szépen illusztrált ifjúsági sorozat, amely a legfiatalabbak számára teszi élvezhetővé a világirodalom klasszikusait az Odisszeától a Roland-éneken keresztül a goethei Faustig. És még valami: figyeljék meg, hogy az egyértelműen luxuskönyvek mellett megtalálhatók az olcsó kiadványok is, az irodalomnépszerűsítő, vagy ismeretterjesztő sorozatok.

Maga a vándorkiállítás elmélyedt szemlélődést feltételez, és teljes feldolgozásához elengedhetetlen az esztétikailag is vonzó képi anyag tanulmányozása mellett a szövegek figyelmes elolvasása. A jobb megértéshez engedjék meg, hogy utaljak két olyan gondolatra, amelyek bizonyára sokuknak nem újak, amiért máris elnézést kérek. Először is tudatosítanunk kell, hogy a középkorban létezett egy katalán állam, amely az arabellenes háborúk során kiegészült a Baleár-szigetekkel, majd Valencia tartománnyal, de amelynek a létezéséről – bármilyen fontos földközi-tengeri tényező volt is, – mi magyarok, még a műveltebb magyarok sem sokat tudunk. Katalóniát ugyanis elrejti egy másik név, Aragónia neve, amellyel a XII. század közepétől Katalónia perszonáluniót alkotott. Tudnunk kell azonban, hogy ebben a föderatív államban az uralkodók a XV. század elejéig katalánok voltak, és hogy az államszövetség politikai, gazdasági és kulturális vezető ereje a tág értelemben vett Katalónia volt. Másfelől a mai Katalónia nem azonos a katalán nyelvterülettel, következésképpen a katalán irodalom nem csak Katalónia irodalma. Katalán író a Valenciában élő Vicent Andrés Estellés, a mallorcai Miquel ngel Riera, a barcelonai Pere Gimferrer, mint ahogy katalán író volt a dél-franciaországi Roussillon költője, a halkszavú Josep-Sebastià Pons is.

Azt hiszem, itt az ideje, hogy hozzákezdjünk ahhoz, amiért eljöttünk ide, a Széchényi Könyvtár budavári székházába. A kiállítási katalógus bevezetőjében szerepel egy rövid idézet az első nagy katalán klasszikustól, Ramon Llulltól: "Si nons entenem per llenguatge, entenam-nos per amor" ("Ha nem értjük egymást a nyelv segítségével, értsük meg egymást a szeretet által."). Hála barcelonai barátainknak, a tablók magyarul szólnak hozzánk, de az igazi megértéshez így is elkél a rokonszenv, a llull szeretet. És hogy ez a rokonszenv kölcsönösen megvan, azt bizonyítja ez a budapesti kiállítás és az Önök itteni jelenléte.

Faluba Kálmán

* Elhangzott az Országos Széchényi Könyvtárban "A katalán irodalom 800 éve" című vándorkiállítás megnyitóján 1992. május 15-én.

Mozart egyetlen magyarországi kézirata[1]

Az Országos Széchényi Könyvtár zenei osztályán 1977. május 6. óta Mozart *Magyarországon található egyetlen* kéziratát őrzik. (Jelzete: Ms.mus. 6.341)

Az autográf egy 20,5x31,5 cm nagyságú, széltében kétrét hajtott lap, melynek két rövidebb és egy hosszabb oldala az akkori, ún. merített papirosra jellemző, hullámos szélű, másik hosszú oldala viszont vágott. Ez arra mutat, hogy a lap eredetileg valamilyen füzet része, utolsó lapja lehetett, s ebből vágták ki. Vagy legalábbis egy nagyobb ív fele volt. A lap mindkét oldalára kézzel vonalazott 16–16 ötsoros vonalrendszert húztak. A füzet feltehetően az ún. számozott basszus gyakorlására szolgálhatott, melynek folytatása a lap első oldalán az első négy, majd egy sor kihagyása után még további öt sorban található. A lap első oldalának a füzet felé eső oldalt tekintjük, amikor is a vágott szél a bal oldalra, a füzet gerincéhez kerül. A gyakorlat folytatásáról kell beszélnünk, mivel az első kottasor elején, közvetlenül a basszuskulcs után, a 4. vonalon és a 2. vonalközben feloldójel áll. Ennek pedig csak úgy van értelme, ha már előzőleg meglévő, valamilyen előjegyzést, jelen esetben két keresztet old fel.

A lap másik, vagyis a füzet üresen maradt, utolsó oldalán az első vonalrendszeren hat, ceruzával írt hármashangzat áll. Az ezután következő 14 vonalrendszerre, vagyis 7 kettős zongora-kottasorban egy kis zongoradarab van lejegyezve. Ennek zenei érdekessége, hogy egy F-dúr hármashangzattal kezdődik, de végül is e-mollban fejeződik be.

Az első oldalon az üresen maradt sorok között felirat: "Vienne le 23 de juillet 1846, Autographe de l'immortel W. A. Mozart offert à M^selle^ Luise Branca par J. Baroni Castiglione"; vagyis szó szerint: Bécs, 1846. július 23-án a halhatatlan Mozart kezeírása felajánlva Luise Branca kisasszonynak J. Baroni Castiglione által

A másik oldalon a felső jobb sarokban tussal írt, kalligrafikus, szép "Mozart" felírás. Alul pedig kétségtelenül autográf "C. Mozart", azaz Carl Mozart olvasható. A feliratok más-más, a kottaírástól is eltérő tintával íródtak. Vízjel nem látható.

Ezek szerint tehát a kézírás és a darab Mozarté. Ezt megerősíti Dr. Wolfgang Plath professzor, a neves Mozart-kutató, az új Mozart-Összkiadás főszerkesztője is. Véleménye szerint a prelúdium és a kottaírás is feltétlenül Mozart munkája, illetőleg kezevonása. Mégpedig az írás után ítélve, az 1777–1778-as évekből. Az első oldal számozott basszusa valószínűleg Mozart nénjének, Nannerlnek, a prelúdium felett álló 6 akkord ceruzabejegyzése pedig Wolfgang Amadeus apjának, Leopold Mozartnak kezevonása.

A kézirat és a prelúdium a kutatás számára eddig ismeretlen volt, s így a Köchel-jegyzékben sem szerepel. Zenei analógiáiról, bár elvesztek, tudunk. Leopold Mozart írja egyik levelében, hogy fia 1777-ben Nannerl számára 4, úgynevezett moduláló prelúdiumot komponált, melyeket azután levélben küldött el nővérének Bécsből Salzburgba. E darabok, melyek a Köchel-féle jegyzékben 282[a] számmal szerepelnek, szerkezetükben a mi kis prelúdiumunkhoz hasonlók lehettek, az azonban nem valószínű, hogy az itteni darab ezek egyike lenne, mert egyrészt ez a kézirat világosan csak egyszer van összehajtva, nem pedig levélformába, kétszeresen. Másrészt teljesen valószínűtlen, hogy Nannerl a számára komponált darabot visszaküldte volna Bécsbe. Márpedig ez a prelúdium a bécsi tradíció vonalán maradt fenn.

Dr. Friedrich Schnapp, zenetudós néhány évvel a fakszimile-kiadás[2] megjelenése után hívta fel figyelmemet, hogy Josephine Castiglione grófnő, aki von Baroni-Cavalcabò tanácsosnak (Gubernialrat) volt a felesége, Lembergben 1813-ban megismerte Mozart Xaver Wolfgang nevű fiát. Xaver Wolfgang, aki magát apja után Wolfgang Amadeusnak nevezte, Josephine igen tehetséges leányát, Julie-t, de édesanyját is tanította. 1838-ban leányát követve, Josephine Bécsbe költözött, hová ugyanez évben Xaver Wolfgang is visszatért. Salzburgban élő édesanyjának, Constanze-nek is még a lembergi időszak alatt kapcsolatban kellett állnia fia pártfogójával és annak leányával, mint azt egy 1838. július 8-án kelt levele tanúsítja.

A másik fiút, Carl Mozartot Josephine feltehetően 1840-ben ismerte meg, amikor Carl Milánóból bátyja látogatására Bécsbe jött. Carl 2 évvel később, a salzburgi Mozart-emlékmű felavatása után ismét 2 hetet töltött Bécsben. Valószínűleg ekkor ajándékozta a kéziratot Josephine Baroni Castiglione asszonynak, akinek feltehetően nagy része volt az emlékmű létrejöttében, minthogy Mozart két fiával együtt a "Dom-Musik-Verein und Mozarteum" tiszteletbeli tagja lett.

Érdekes, hogy erre a kéziratra Josephine ugyanazt a kifejezést írta, melyet Mozart K.V.61[g] jelzetű

1 A Zeneműtár múlt évi Mozart-emlékkiállításán főhelyen szerepelt a Nemzeti Könyvtár legbecsesebb Mozart-dokumentuma, mely Sulyok Imre családi tulajdonából került a Zeneműtár állományába. Zenei életünk egyik doyenje, akinek 80. születésnapját március 30-án ünnepelte a magyar zenei közélet, zeneszerző, orgonista, karnagy, az új Liszt-Összkiadás közreadásának vezetője. A Mozart-autográf egykori possessoraként a kéziratról, s annak korábbi tulajdonosairól szóló – e formájában sok új ismeretlen művelődéstörténeti adatot tartalmazó – cikkét teljes terjedelmében közöljük. Szerző Katalin

2 W. A. Mozart: Praeludium. Hrsg. u mit einem Vorwort von Imre Sulyok. Bp. 1977. Editio Musica.

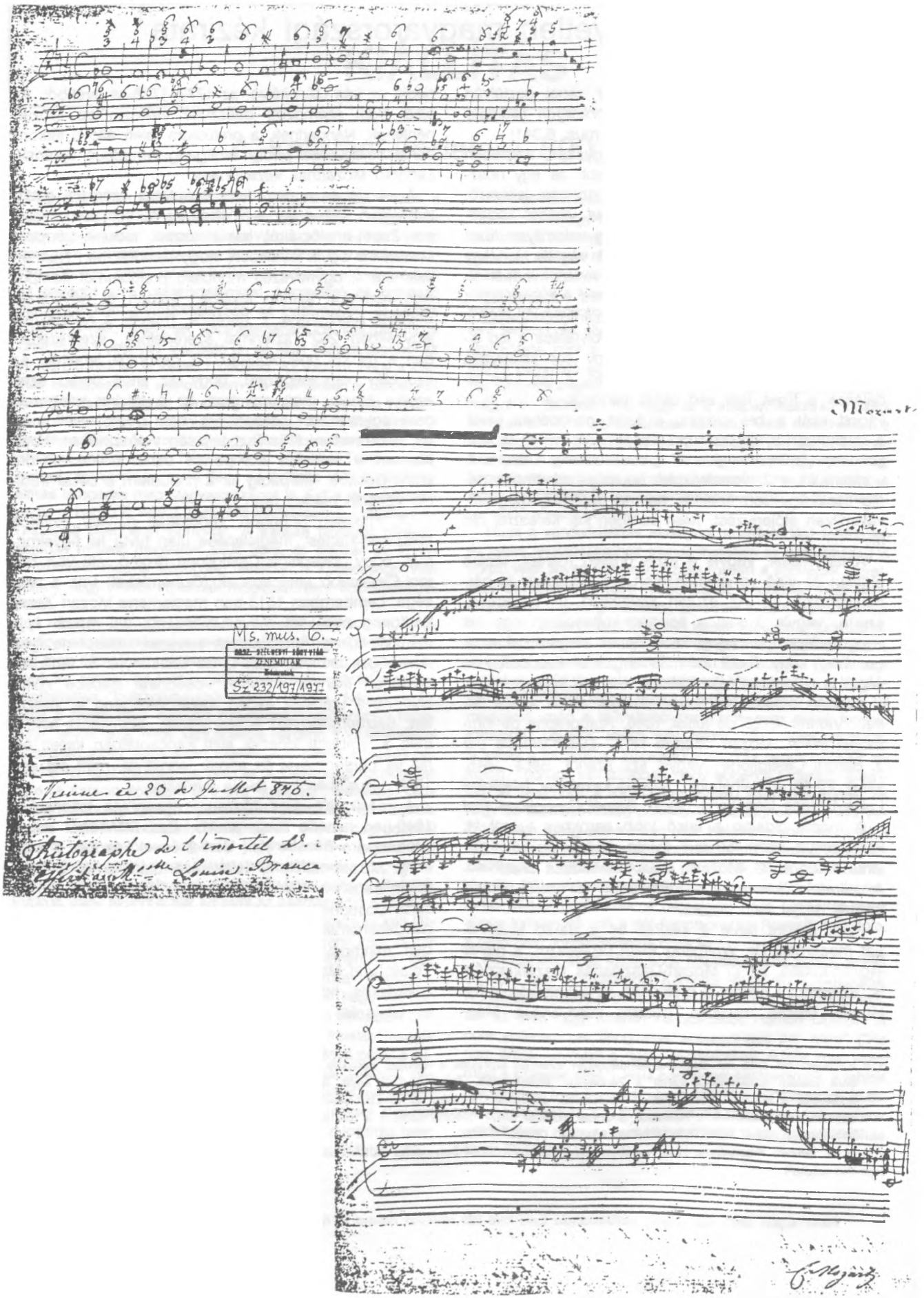
Mozart
Ms. mus. 6.
Vienne ce 20 de Juillet 846.
Autographe de l'immortel
Louise Branca

Luigia Weber Branca, a Mozart – Mozart autográf múlt századi tulajdonosa

autográfjának széljegyzeténél is használt: "Autograph des unsterblichen Mozart". Ez utóbbi kézirat Xaver Wolfgang végrendelete értelmében került tulajdonába.[3]

A feljegyzés szerint a következő tulajdonos Luigia Branca volt. A Branca-ház az 1830-as években Milánóban a művészek és művészetkedvelők rendszeres találkozóhelye volt.[4] Paulo Branca négy leánya annak idején Rossinitől tanult zenét. A Branca-testvérekről Liszt is megemlékezik 1838-ban Milánóban írt egyik levelében.[5] A legidősebb nővér, Cirilla kitűnő zongorista, később Isidoro Cambiasi felesége (1811–1853), aki Giovanni Ricordival együtt a Gazzetta Musicale megalapítója. Emilia a költő és szövegíró, Felice Romani (1788–1865) felesége lett. A harmadik testvér, Matilde, Rossini kedvence, kiváló énekesnő. Végül Luigia (1815?–1891), ki szintén igen szépen énekelt. A két nővérnek bizonyára szép autográf-gyűjteménye lehetett, melynek egy másik darabja a jelenleg az Orsz. Széchényi Könyvtár Zeneműtárában őrzött Liszt-dal: Quand tu chantes bercée (Ms.mus. 5108), Matilde gyűjteményéből. Mozart jelen kézirata ezek szerint Luigia gyűjteményébe került. A verso jobb felső sarkában olvasható kalligrafikus "Mozart"-felirat valószínűleg ekkor került a kéziratra.

Luigia Branca férje Carlo Weber volt, aki Triestben született 1814-ben. Később Milánóban és Comoban, közben egy ideig Bécsben is élt. A családi feljegyzések és szóhagyomány szerint Liszttel is jó kapcsolatban volt. Ismeretségük kezdete feltehetően Cosima születésének idejére, 1837-re datálódik, amikor is Comoban találkoztak. Liszt a jó és képzett hangú Weber énekét társaságban több ízben is kísérte.

Carlo Weber húga, Carolyne (1822–1914), Fuchs Rudolf (1809–1892), pesti nagykereskedő felesége volt. Carlo Weber feleségével, majd annak halála után egymaga több ízben járt rokoni látogatáson Pesten, és végül itt is halt meg nővérénél 1898. június 23-án.

A művészetszerető és azt pártoló Fuchs család legfiatalabb leánya, Melánia (1857–1913), Thern Károly tanítványa volt, és kitűnően zongorázott. Utóbb Dr. Schulek Vilmos szemészprofesszorhoz ment férjhez, aki maga is nemcsak jól zongorázott, hanem fiatal korában komponált is. Luigia Brancának és Carlo Webernek nem volt gyermekük. Az autográf így feltehetően közvetlenül került férje családjának aktívan muzsikáló tagjaihoz, majd Schulek Vilmos hagyatékából, kéziratai közül hozzám, unokájukhoz, és végül az Orsz. Széchényi Könyvtár Zeneműtárába.

A prelúdium felfedezése óta – tudomásom szerint – csak egyszer került előadásra: 1977. augusztus 29-én. A kéziratról tartott rádióelőadás keretében a művet Hambalkó Edit mutatta be.

Sulyok Imre

3 Josephine Baroni-Cavalcabò, szül. Castiglione grófnő és Mozart fiaira vonatkozóan v.ö. Walter Hummel: W. A. Mozarts Söhne. Herausgegeben von der Internationalen Stiftung Mozarteum, Salzburg. Bärenreiter Verlag Kassel und Basel 1956. – 174., 178., 182., 189., 209., 210. és 281. old.

4 Emilia Branca: Felice Romani ed i più riputati maestri di musica del suo tempo cenni biografici ed anecdotici raccolti e pubblicati da sua moglie... 1882 Loescher, Torino, Firenze e Roma. 235. old.

5 Correspondence de Liszt et de la comtesse d'Agoult 1840–64, publiée par M. Daniel Ollivier, Editions Bernard Grasser, Paris 1934.

VISSZAEMLÉKEZÉSEK

Hogyan alakult ki a királyi palota romjaiból a Nemzeti Könyvtár új épülete

A Könyvtár dolgozója, aki ma munkakezdésekor belép az F-épületbe s munkahelyére siet, vagy napközben az emeleteket járja, megszokta már a márványburkolatok fényét, a folyosók és lépcsők tágasságát, a felvonók kényelmét. A kellemesen fűtött helyiség valamelyikének ablakán kitekintve elmélázhat a környező táj szépségében. Más az én viszonyulásom az épülethez. Ha belépek a loggia alatti nagy vaskapun, rémséges látomást elevenít fel bennem az emlékezés, ugyanis 1960 januárjában, amikor hozzákezdtünk az épület könyvtári célra történő áttervezéséhez, az F-épület, az egykori királyi palota nyugati, Ybl-Hauszmann szárnya még teljesen romokban hevert. Külső főfalai nagyobbára álltak ugyan, a belső falak azonban csak részben, repedezetten, füstösen, romosan meredtek. A födémeknek csak egy része volt járható. A teljes tetőszerkezetet a bombák lerombolták, a faszerkezetet a tűz teljesen elpusztította. A legtöbb lépcsőház beomlott. Voltak olyan épületszintek is, ahol lépcső hiányában csak hevenyészett falajtorjákon lehetett közlekedni.

S ahol megmaradt a födém, ott magasan állt a törmelék a lezuhant vasgerendák között. Mindent ellepett a szétmállott vakolat, a szétlőtt, szétbombázott kődarabok és téglák halmai. Ezt a pokoli látványt még szörnyűbbé tette a viharos szél, mely a Naphegy felől fújt üvegmorzsákhoz hasonlítható kemény havat sodorva heves lökésekben a romos épületbe, felkavarva a bokáig érő port.

Az épületet Havassy Pállal, az F-épület felelős építészével jártam be. A szemrevételezés hetekig tartott, mert nemcsak alaprajzában, hanem a maga teljes valóságában kellett megismerni az épületet, hogy a tervezés munkájához hozzákezdjünk. A Budavári Palota átépítését a KÖZTI III. Irodája végezte Hidasi Lajos főmérnök irányításával. Havassy már neves építész volt a megbízatás időszakában, de felmerülhet a kérdés: hogyan kerültem én abba a helyzetbe, hogy mint könyvtáros-tervező, a sajátos könyvtári funkció kifejezője hitelesen és felelősen részt vehessek ebben a nem jelentéktelen vállalkozásban. Rá kell erre mutatnom a továbbiak megértése érdekében.

"Külügyérként" kezdtem, az olasz kormánymegbízott titkára voltam, de egyben egy 8000 kötetes ragyogó szakkönyvtárat is kezeltem, és irányítottam egy jelentős sajtóarchívumot. Egy tehetségverseny nyomán kerültem később a "Pesti Hírlap"-hoz, ahol a külpolitikai és hadműveleti rovatot vezettem, s miután a lap 1945 után nem indult meg, nemzetközi jogászként, történészként kerültem az Országgyűlési Könyvtárba, mely akkor a Parlament zárt könyvtára volt, egyben tudományos kutatóintézete. Az Egri Jogakadémia, melyet katolikus egyetemmé kezdtek el átszervezni, meghívott a nemzetközi jog tanárának. E működésem során hívtak az Elnöki Tanács elé 1949-ben és mint a könyvtár tudományos munkájának vezetőjét utasítottak arra, hogy szervezzem meg a zárt könyvtárnak tudományos nyilvános könyvtárrá való átalakítását maximális olvasóhelyekkel és szolgáltatásokkal.

El kell mondanom mindezt, hogy érthetővé váljék, hogyan bonyolódtam bele könyvtárszervezési, építési, tárolási, berendezési, belső szállítási, világítástechnikai stb. kérdésekbe. Nem akármilyen épületről lévén szó, javaslataim kidolgozása során elmélyülten tanulmányoztam a külföldi szakirodalmat, hogy javaslatom korszerű, biztos legyen. A Könyvtár a Rákóczi szobor felől a Duna felé működött, olvasóterme a VIII. sz. kapu felett volt, a Steindl által megálmodott terem-olvasó a dunaparti épületrészben volt, raktárként szolgált. A közel félmilliós állományt 190 fokos szögben át kellett telepíteni, hogy a könyvtár működésének a nagyterem legyen a központja.

Mindenről gondoskodni kellett, hogy csak egy példát említsek: biztosítani kellett a megfelelő helyi- és általános világítást, ehhez azonban tudnom kellett, milyen Lux-értékeket alkalmaznak világszerte. Kutatásaim minden könyvtári kérdésre kiterjedtek, jegyzeteket készítettem és az olvasottak összegezéseként tettem meg javaslataimat. Író-emberként azonban könnyen ment e jegyzetek megírása a hazai szaksajtó számára. Tisztes honoráriumot kaptam, amire gyatra könyvtárosi fizetésem mellett nagy szükség volt népes családom eltartására. Ráadásul külföldi honoráriumok kezdtek szállingózni. Moszkvából egy alkalommal 40 Rubel, az USA-ból 60 Dollár, az NSZK-ból Márka ... Kiderült ugyanis, hogy a könyvtártudományi szaksajtó "éhes" a könyvtárépítési és berendezési témákra. Magyar tanulmányaimat átvették. Így történt azután, hogy viszonylag rövid idő alatt neves szakértő lettem, olyannyira, hogy az OKDT Könyvtárépítési és Berendezési Szakbizottságának először titkárává, majd elnökévé neveztek ki, Hágában pedig az IFLA hasonló Szakbizottsága titkárának egyhangú felkiáltással megválasztottak (1964).

Elnökségem ideje alatt "csoda" történt a magyar könyvtártörténetben: sorra épültek a megyei könyvtárak új épületei: Kaposvárott, Tatabányán, Szombathelyen stb. A tervezési programokat mindig a Szakbizottság dolgozta ki s ezek az új könyvtárépületek kiállták a külföldi szakértők elismerését. Egy holland szakértő kijelentette, hogy "az új magyar könyvtárépületek Európa bármelyik fejlett országában is méltó helyet foglalnának el".

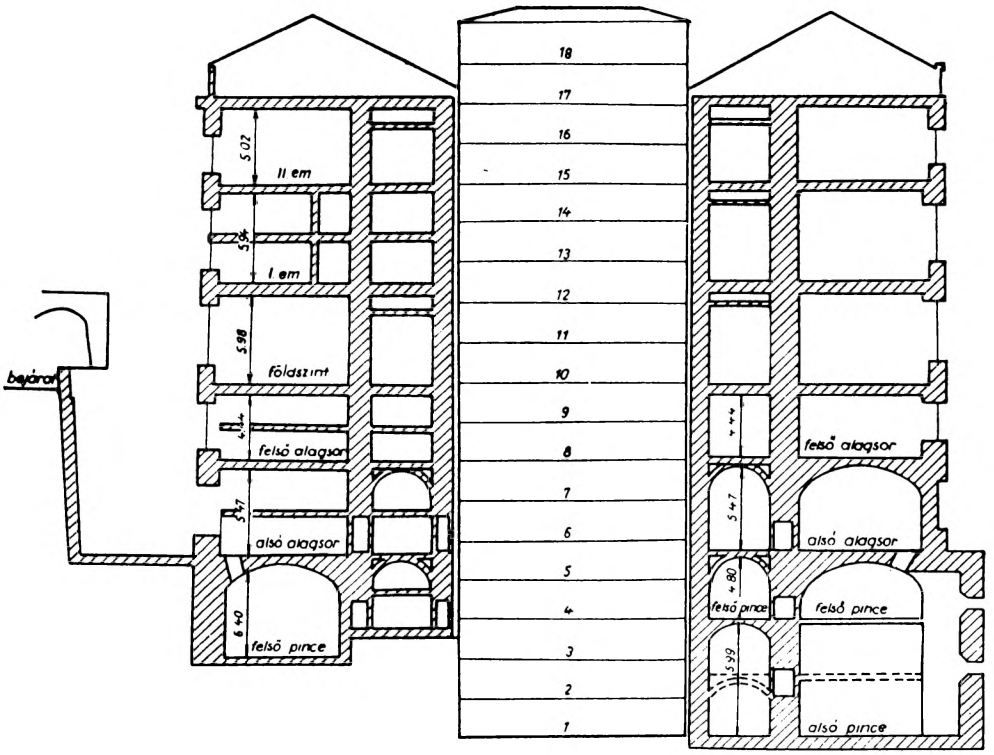

Az OKDT Könyvtárépítési Szakbizottságának javaslata alapján az OSZK 1959. évi első "Programtervezeté"-nek elgondolása a raktári tömb kialakítására. A tervbevett 18 raktári szint a tetőzet felső pontjáig ért volna.

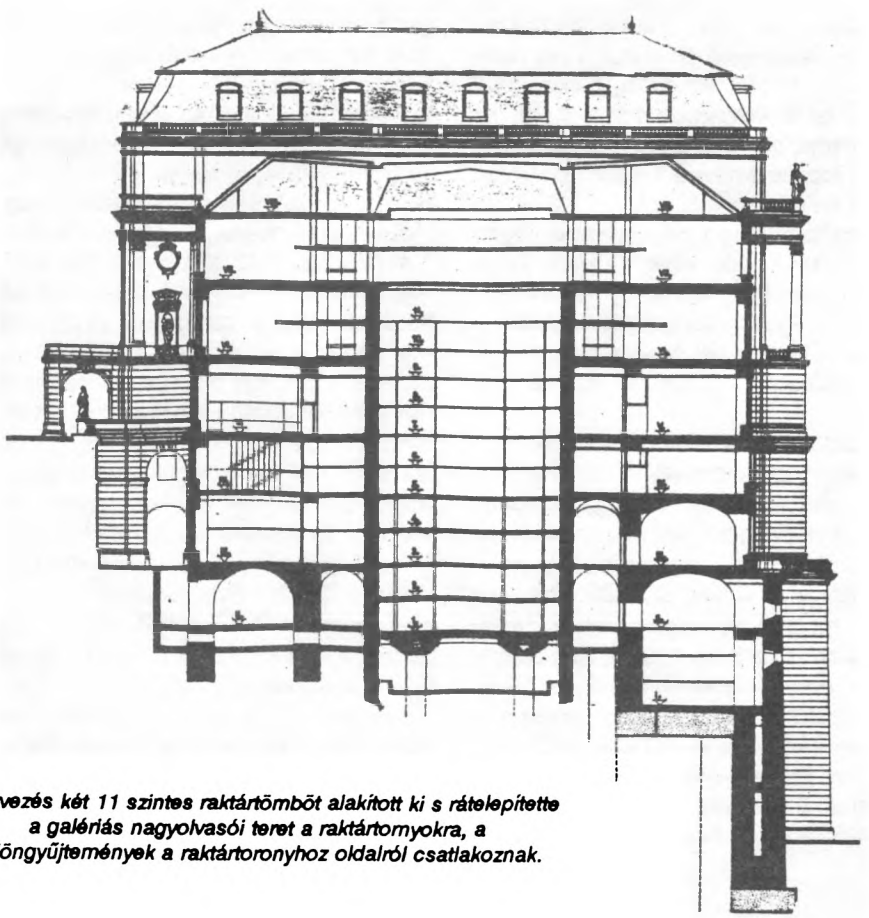

A tervezés két 11 szintes raktártömböt alakított ki s rátelepítette a galériás nagyolvasói teret a raktártornyokra, a különgyűjtemények a raktártoronyhoz oldalról csatlakoznak.

Erre az időre esik az Országos Műszaki Könyvtár elhelyezése szakmai elgondolásom alapján a Múzeum utcai egykori gróf Károlyi István palotába, az épület jelentős átépítésével.

Ilyen előzmények után merült fel újra az Országos Széchényi Könyvtár új, korszerű elhelyezésének kérdése is, hiszen évtizedek óta nyilvánvaló volt, hogy nem maradhat "társbérletben" a Nemzeti Múzeum épületében.

Már 1902-ben szóba került a Lovarda és az Eszterházy palota megvételének gondolata, 1905-ben a dunaparti új épületről álmodozott a minisztérium, Klebelsberg Kuno miniszternek nagy tervei voltak Lágymányoson, ahol a nemzeti könyvtárat az Egyetemi Könyvtárral közös épületben képzelte el. Nyireő István nagy terve a Múzeum épület jelentős részének könyvtári célokra való átépítését javasolta.

A húszas években foglalkoztatta a szakmai közvéleményt az az elképzelés, hogy a Polláck Mihály téri palotákat vegye meg a kormány, föld feletti vagy föld alatti átjárókkal létesítsenek kapcsolatot a főépület és a hátsó épületek között, a kert kerítését hosszabbítsák meg az új palotasorig. Két palota került volna e terv jegyében a kultúra szolgálatába.

Az OKDT Könyvtárépítési és Berendezési Szakbizottsága az ötvenes években sorba kapott utasításokat a Népművelési illetve Művelődésügyi Minisztériumtól: vizsgálja meg a nemzeti könyvtár elhelyezését meghatározott épületekbe. Így került sor az egykori Mária Terézia laktanyára, a Tőzsde palotára, az egykori Margitosok iskolaépületére, a Pesti Vigadóra a romos egykori Hass-palotával. Meg kellett vizsgálni a Ludovika épületcsoportját is. A Szakbizottság véleménye minden esetben elutasító volt. Véleményét a Minisztérium elfogadta, mert a Szakbizottság olyan neves könyvtárvezetőkből alakult meg, akik résztvettek már könyvtárátépítési, tervezési, berendezési munkákban. Jelentős tagja volt Vince Pál építész, az IPARTERV jeles szakértője, aki társadalmi munkában végezte a számára nem idegen szakmai tanácsadást, felesége ugyanis az OMK dolgozója volt.

A Könyvtárépítési Szakbizottság 1958 november végén kapott felkérést a Minisztériumtól: vizsgálja meg, hogy alkalmas lenne-e az egykori Budavári Királyi Palota nyugati, un. F-épülete az Országos Széchényi Könyvtár befogadására, tekintettel arra, hogy e palota-komplexum épületeiben kulturális központot kíván a kormányzat létesíteni.

Az alaprajzi vizsgálódások és a helyszíni szemlék alapján a Szakbizottság 1958. december 22-én kelt szakvéleményében arra a következtetésre jutott, hogy az épület csak jelentős átépítések révén válhat alkalmassá a könyvtár befogadására, kizárólag abban az esetben, ha a palota két udvarát lesüllyesztik az épület alapfaláig s benne toronyraktárt építenek, ha igénybe veszik az un. "kazamatákat" raktározási célokra és ha biztosítják az alsó bejáratot a Dózsa György szobor mögötti hatalmas támfalnál. Rámutatott azonban hansúlyozottan a Szakbizottság arra is, hogy tekintetbe véve a könyvtár akkori állományát és a gyors gyarapodást, az épület raktárai maximálisan 50 évig tudják befogadni a növekedést, ami azt jelenti, hogy már 40 év után napirendre kell tűzni egy olyan új nemzeti könyvtár építését, mely a minél távolabbi időre el tudja látni sajátos funkcióját, a várbeli könyvtár pedig un. "történeti nemzeti könyvtár" maradna.

Nem hiúságból, de a "történelmi hűség" kedvéért rá kell mutatnom arra, hogy a két udvar szintjének lesüllyesztése és ott raktártornyok beépítése Vince Pál építész gondolata volt, a nyugati, alsó bejárat létesítése viszont az enyém.

Az események ettől kezdve felgyorsultak.

Az 1959. év januárjában a Művelődési Minisztérium Könyvtári és Műszaki Osztálya, az OKDT kibővített tanácsa, az OSZK vezetősége tárgyalta a Szakbizottság állásfoglalását. Azév nyara során a Minisztertanács Gazdasági Bizottsága foglalkozott a Nemzeti Könyvtár betelepítésének kérdésével, a döntés 1959. december 30-án megtörtént.

Az OSZK vezetősége az OKDT Szakbizottsága véleménye alapján elkészítette a maga előterjesztését "Az új Nemzeti Könyvtár építésének programtervezete" címmel, de sajnálatos módon készítői elfeledkeztek arról, hogy a Szakbizottság két alapvető fontosságú javaslatára s általában szakvéleményére utaljon. Ezt a Szakbizottság 1959. november 24-én tanácskozásán sajnálatos tényként szóvátette, de írhatnám úgy is: "felpanaszolta". Ugyanis a Szakbizottság akkori elnöke, Kéki Béla és akkori titkára, dr. Tombor Tibor a Szakbizottság jegyzőkönyve szerint 1958. december 22-től kezdődően "az OSZK főigazgatóját folyamatosan, élőszóval is tájékoztatta a Szakbizottság munkájáról, megállapításairól, javaslatairól. Különösen két alapvető fontosságú kérdésben az írásbeli szakvéleményt jóval megelőző időpontban adott közlést, éspedig a Krisztina felőli, nyugati bejáratot és a két belső udvarnak raktári célokra történő beépítésére vonatkozólag. Ezt a munkát a Szakbizottság rendkívül fontos feladatának tekintette, szakvéleményét az OKT a MM Könyvtárosztálya bevonásával megvitatta. Ezzel a Szakbizottságot az OSZK valósággal mellőzte, munkáját kikapcsolta, nem vette igénybe ... A Szakbizottság az OSZK magatartását a maga részéről számos vonatkozásban sérelmesnek találja."

A Szakbizottság sérelmének az OSZK említett programtervezetében úgy kívánt elégtételt adni, hogy a címlap *hátlapján* a Szakbizottságnak köszönetet mondott.

A Könyvtár vezetősége másik tévedése az volt, hogy bár létrehozott egy un. Társadalmi Bizottságot, abba sajnos a Szakbizottság egyetlen tagját sem hívta meg.

A harmadik sérelem akkor érte a Szakbizottságot, amikor egyik tagja sem vehetett részt abban a külföldi tanulmányútban, amelyet a MM szervezett. Így szól ezt a sérelmet rögzítő korabeli szakbizottsági jegyzőkönyv:

"Az OSZK négy fő kiutazására tett a főhatóságnak javaslatot. Ennek tervezése, előkészítése során a Szakbizottság szóba sem került. Az út a Szovjetunióba és Nyugat Európába fog szólni ... Az ÉM két építészt delegál, az OSZK pedig két könyvtárost."

Kéki Béla, a Szakbizottság akkori elnöke ez ellen tiltakozott Szekeres Pálnál, a Könyvtárosztály akkori vezetőjénél, hansúlyozva, hogy a Minisztérium helyett "a Szakbizottság súlyos feladatok megoldását vállalja kényszerűségből, nincs szerv stb., mely helyette e mun-

kát vállalná s most, hogy kiutazásra kerülhet sor, tapasztalatok szerzésére nyílik lehetőség, a Szakbizottság a kiutazásból kimarad."

Sajnos a sérelem orvosolatlan maradt ...

Az OSZK említett programtervezetének vitájára 1960. január 4-én került sor a Szakbizottság előtt, majd február 26-án a Könyvtár Tanácsadó testülete vitatta meg a könyvtár F-épületbe való betelepítésének kérdését.

E tárgyalásokon már mint a Széchényi Könyvtár tudományos osztályvezetője és a Könyvtárépítési Munkacsoport vezetője vettem részt. A Könyvtár dolgozója lettem. Lényegében akaratom ellenére, s erről meg kell emlékeznem.

A korábbi sorokban említett tanácskozásokon még mint a Könyvtárépítési Szakbizottság elnöke vettem részt s azokon fel is szólaltam. Hangsúlyozottan mutattam rá arra, hogy a Könyvtár a Várban elszigetelődik, ami javára szolgál állománya megőrzése szempontjából, de tudományos könyvtári feladatait helyrajzi okokból körülményesebben fogja teljesíteni.

A Várhegy mint mágnes a vasport évszázadokon át vonta magára a "balsorsot", helyes-e várhegyre telepíteni a Könyvtárt?

Mint könyvhigiénikusnak súlyos érvem volt, hogy a Várhegy levegője Budapest légterének legszennyezettebb rétege, mert a barnaszénnel fűtő ezernyi kazán el nem égett szene, a korom minden hajnalban, a fűtések beindítása idején fellövelődik a magasba s a kis millimikronnyi szemcsék lebegési, lehullási ideje mintegy 24 óra, mire talajt érnek, az új hajnali fűtés új kormot lövell a magasba. A Várhegy szintje beleesik abba a légrétegbe, amelyben a korom lebegése állandó, s miután a hazai barnaszén kéntartalma 8-14%-os, a kénes korom kénessavvá alakul át, amely mállasztja kőszobrainkat, épületeink kőelemeit, de ugyanez a kénessavas levegő a papír legfőbb pusztítója is. A kondicionálás viszont rendkívül költséges, a New-York-i Városi Könyvtár kondicionált raktárában egy kötet tárolási díja évenként kb. 2.40 dollár.

Hiába érveltem. Minden kifogásomat elutasították a jelenlévők. Életem sorozatos szakmai kudarcait éltem át.

S ekkor telefonált a Könyvtárosztály vezetője, hogy a Minisztérium engem akar megbízni a tervező építész mellett a könyvtári funkció-tervezés feladataival.

Határozottan elhárítottam a felajánlott megbízatást. Ezt követően Sebestyén Géza tárgyalt velem, majd december 22-én Sebestyénnél ő maga s a jelenlévő Szekeres Pál a legszebb szavakkal meggyőzésemre törekedtek. Mondanivalójuk lényege az volt, hogy a könyvtártörténelem hazai krónikájában az eddigi legnagyobb épületről van szó, sokszázmillióba fog kerülni, fontos, hogy az átépítés jól sikerüljön. A feladatot a Minisztérium másra nem tudja bízni. És következett a csábítás hiúságra utaló része, szóról-szóra másolom át az akkori jegyzetemből.

Szekeres Pál: "A várbeli könyvtár megépítése igen nagy, történelmi feladat könyvtári szempontból. Ezt a munkát külsőségekben is el kell, el is fogják ismerni. Ezt nem azért mondom, hogy hiúságodat igyekezzem felkelteni, hanem meggyőződésből. Az Osztály rég nem tett javaslatot Kossuth-díjra, de aki e munkát becsülettel végigcsinálja, méltó lesz e nagy elismerésre ..."

Ezúttal is elhárítottam, hangsúlyozva, hogy ezzel a megoldással nem értek egyet. Rossz hangulatban váltunk el egymástól.

Két nap múlva megkaptam a Minisztérium hivatalos értesítését, úgyis mondhatom "utasítását", vagyis, hogy "népgazdasági érdekből" az Országos Műszaki Könyvtárból az Országos Széchényi Könyvtárba helyeznek át és megbíznak az F-épület tervezésében való közreműködésre konzultánsként.

Ez lényegében parancs volt. Jelentkeztem dr. Jóboru Magda főigazgatónál s kértem, vegye tudomásul munkámat annak ellenére, hogy áthelyezésemmel nem értettem egyet, jól fogom végezni, de kérem, ne felejtse el, hogy amikor 60. évemet betöltöm s megnyílik nyugdíjigényem, távozni fogok a könyvtárból ...

Munkára 1960. január 2-án jelentkeztem, megtudtam, hogy a Könyvtárépítési Munkacsoport vezetője leszek, segíteni fog munkámban dr. Farkas László. Egyben azt is közölték, át kell vennem a tiszteletemre az Olvasószolgálattól leválasztott Raktári Osztályt és a nemzeti könyvtár akkor közel másfélmilliós könyvállományának is viseljem a gondját.

Szinte megbénultam a közlésre. Íróasztalomat a Könyvtár tájékoztatás céljait szolgáló termében, Dr. Bélley Pál asztalával szemben helyezték el, ahol állandó volt a nyüzsgés, szóltak a telefonok, ha a szolgálat dolgozói a katalógusokban kutattak vagy olvasókkal foglalkoztak, a telefoncsengetésre fel kellett vennem a kagylót és megkeresni azt a kollégát, akit éppen ott kerestek.

Legszívesebben sírtam volna. A könyvállomány "őrének" lenni: szép megbízatásnak tekintettem, de közben könyvtárt tervezni ... Tudtam, nem lesz könnyű feladat.

A KÖZTI III. Irodája a Várban, az Oroszlános kaputól jobbra akkor még viszonylag jó állapotban meglévő egykori Udvarlaki Őrség épületében működött.

Havassy Pál íróasztalával szemben Farkas Lászlóval leültünk, beszélgettünk, nyaktörő épületbejárásokat tettünk. Megindult a munka. Miután tisztában voltam azzal, hogy a könyvtár tervezése esetén elsődleges szempont a funkció kielégítése, kijárban a Minisztériumban egy olyan rendelkezést, amelyben biztosítottak arról, hogy "Vétó-jogom" van olyan műszaki megoldásokkal szemben, amelyek elsődlegesen nem a funkciót, hanem a formát szolgálják. E biztosíték használatára soha sem került sor. Havassy nagyszerű építész volt, tiszta jellemű, becsületes, művelt ember. Munkánk során jóbarátok lettünk.

A két könyvtárosból és két építészből álló tanulmányi csoport még 1959. december 22-én elindult kéthetes tanulmányútjára a Szovjetunióba és Lengyelországba. Nem sok érdekes és tanulságos élménnyel tértek haza.

A csoport 1960. január 21-én indult útnak Svájcba, az NSZK-ba és Ausztriába, február elején tértek vissza.

A Könyvtárépítési Munkacsoport - vagyis ketten Farkassal - hozzálátott az OSZK minden egyes szervezeti egységének a felméréséhez. Tárgyaltunk az egységek vezetőivel, leírattuk velük meglevő helyzetüket, nehézségeiket, munkafolyamataikat, közölték a létszámadatokat. Az így kapott adatok birtokában arra kértük a szakvezetőket, írják le, hogy milyennek szeretnék felfejleszteni munkafolyamataikat, hány fővel, mekkora területi igényekkel.

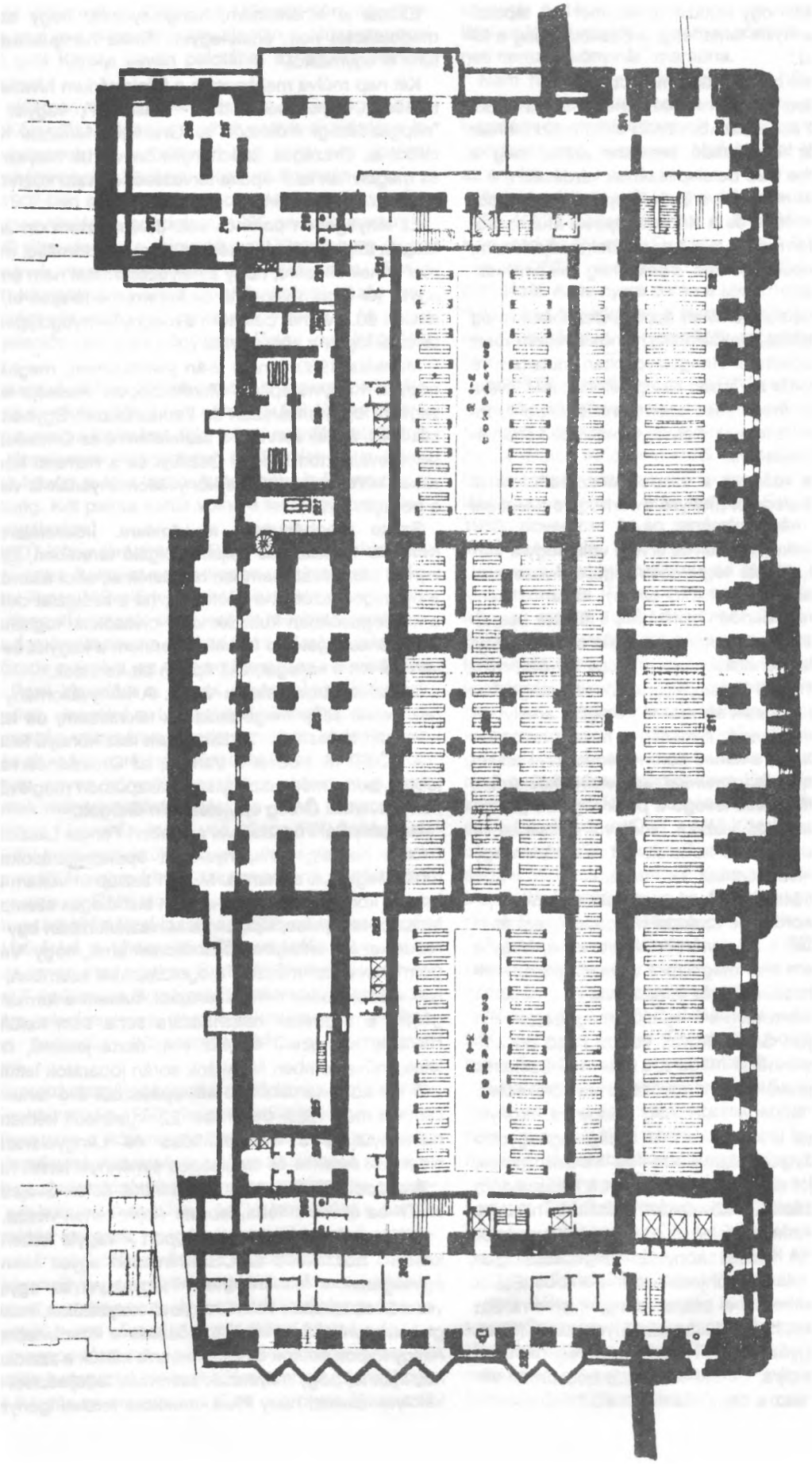

A raktártornyok legalsó szintje csatlakozik ahhoz a nyugati, nagy támfal mögötti térhez, melyet azért kapott meg a Könyvtár, mert a távfűtés-elosztó telepét a Naphegy alá vitték, kazánházra nem volt szükség.

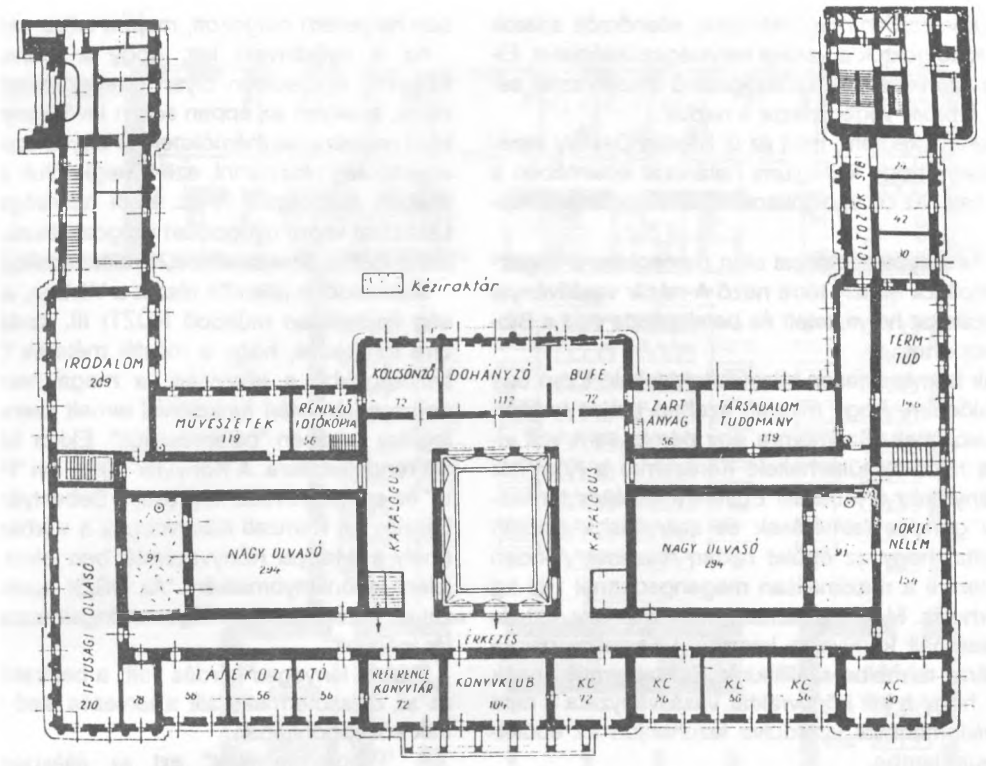

Az OSZK 1959. évi "Programtervezete" két olvasótermi telepítési változatot fogalmazott meg. Az 1. változat szerint a raktártornyok szintcsökkentésével az olvasótermeket rájuk telepítette volna, a szakosított olvasótermek az északi ??? és számyon kaptak volna helyet.

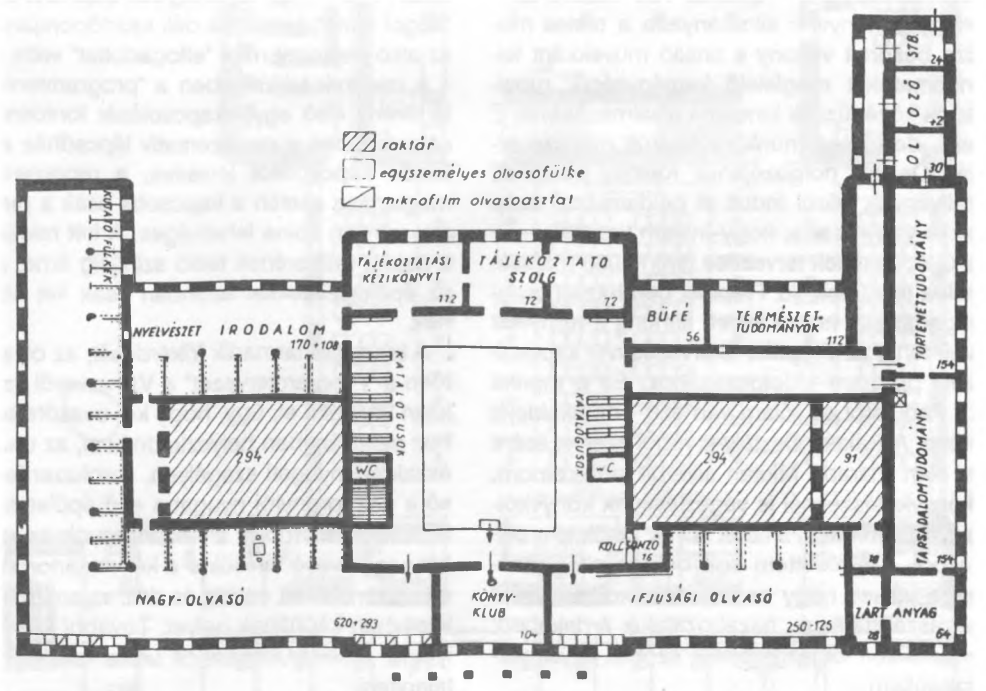

A "Programtervezet" 2/I változata szerint a nagyolvasó az F-épület északnyugati részén, sarkosan, egyéb olvasótermek a nyugati és a déli számyon, valamint az északi raktártorony keleti oldalán kaptak volna helyet.

Érdekes, fontos adatok kerültek így birtokunkba. Olyanok, melyek bemutatták a jelent és az optimális jövőt. A most már szakszerűen meghatározott, ellenőrzött adatok birtokában kidolgoztuk a várbeli helyiségszükségletet. Elkészültek a szervezési és szükségszerű átszervezési sémák. 1960. február végét jelezte a naptár.

Közben serénykedtem, mint az új Raktári Osztály vezetője is. Elértem, hogy kollégiumi határozat értelmében a raktárakba csak az ott szolgálatot teljesítő raktárosok léphetnek be.

E fontos és súlyos határozat után nemsokára a főigazgatóság a Pollack Mihály térre néző A-raktár vasállványai közé íróasztalokat helyeztetett és betelepítette oda a Bibliográfiai csoportot ...

A raktárak természetesen túlzsúfoltak voltak. Ezen úgy segítettek elődeim, hogy minden szabad helyre vaspolcokat függesztettek. Számomra egy percig sem volt vitás, hogy a raktárak túlterheltek. Kérésemre a Könyvtár szakvéleményt kért a Műszaki Egyetem illetékes tanszékétől, mely gondos felmérések és számítások alapján megállapította, hogy az épület raktári részének minden négyzetméterére a maximálisan megengedettnél 185 kg túlsúly a terhelés. Megszerveztem, hogy mintegy 160 láda ritkán használt könyvet a keszthelyi Festetics palota emeleti, száraz termeibe szállítsunk. Ezáltal elmúlt annak a veszélye, hogy a két könyvraktár vasállványzata a rajta lévő könyvállománnyal kifordulva lezuhanjon az épületből a Múzeum-kertbe.

Szabad időben bolyongtam az állványok közt és megállapítottam, hogy minden védelem nélkül a potenciális tolvajok szabad rendelkezésére szolgálnak az értékes, 16-18. századi könyvekbe beragasztott ex-libris-ek. Nem voltak lebélyegezve a könyvek lapjai közé befűzött régi, kézzel színezett térképek ... Sikeres volt viszont az a javaslatom, hogy a könyvtár állományába a testes monográfiák közé besorolt vékony s önálló művekként felvett különlenyomatokat megfelelő keménységű, rugalmas kartonlapok közé fűzzük lencérna alkalmazásával. E szép, egyszerű, de fontos munkára sikerült megszereznem a Raktári Osztály dolgozójának Kastaly Beatrixet. Innen, a vasállványok közül indult el példamutató szép pályája s büszke vagyok arra, hogy "nálam kezdte".

A Könyvtár új épületének tervezése terén 1960 májusában megnőttek a feladatok. Az F-épület beruházási programjának elfogadásával hozzá kellett látnunk a Könyvtár betelepítésével, tehát az F-épület áttervezésével kapcsoltos új tervezési program kidolgozásához. Ez a munka mindkettőnk - Farkasról és rólam van szó - munkaidejét teljesen lekötötte. A Raktári Osztály további szervezésére percnyi időm sem maradt. Miután sikerült kiharcolnom, hogy külső könyvkötészeknél is végeztessünk könyvkötetéseket, egy alkalommal 175 kötet könyv került ki e célból a raktárakból, s elkövettem sok bokros elfoglaltságom miatt azt a vétket, hogy nem gondoskodtam kellő időben a visszaszállíttatásuk, hazahozataluk érdekében; ezért a Könyvtár akkori főigazgatójától "szóbeli figyelmeztetésben" részesültem ...

Miután egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy az új épület tervezésével kapcsolatos munka a Könyvtárépítési Csoport mindkét dolgozójának teljes munkaidejét felemészti, a Raktári Osztály vezetésében helyettest kaptam Milhoffer Alajos személyében, aki aztán a szép és fontos feladatban helyettem dolgozott, majd a teljes vezetést átvette.

Az is nyilvánvaló lett, hogy a Munkacsoportnak a Könyvtár épületében olyan értekezleteket kell megszervezni, amelyen az éppen soron lévő könyvtári vezetőkön kívül nagyszámú mérnöknek és egyéb szakértőnek kellett egyidejűleg résztvenni, ezért megkaptuk a Múzeum épületében a földszint 7. sz. alatti helyiséget, ahol Farkas Lászlóval végre nyugodtan dolgozhattunk és megtarthattuk a fontos értekezleteket, szaktanácskozásokat is.

Munkaidőnk jelentős részét a Várban, az Udvarlaki Őrség épületében működő KÖZTI III. Irodájában töltöttük arra törekedve, hogy a másfél méteres falakkal határolt helyiségekbe a könyvtárt, a maga nem jellegzetesen nemzeti könyvtári funkcióival terhelt szervezeti egységeit logikus rendben "belepréseljük". Ekkor két írott segédlet állt rendelkezésre. A Könyvtár 1959. évi "Programtervezete" és ennek bővebb kifejtése, a Sebestyén Géza - Farkas László: "Új Nemzeti Könyvtárunk a Várban" c. tanulmány (mely a "Magyar Könyvszemlé"-ben jelent meg, de megjelent különlenyomatként "Az OSZK kiadványai" c. sorozat LI. füzeteként is) világosan fogalmazta meg a Könyvtár igényeit.

Három lényeges kérdés volt: a bejáratoké, a raktáraké és az olvasótermeké állt a tervezés első időszakától annak középpontjában.

A "Programtervezet" azt az álláspontot képviselte, amely szerint "az OSZK a főbejáratot a Palota téri, Dózsa György szobor mögötti nagy támfalban kívánja megvalósítani, a felső, Oroszlános udvari bejáratot mint második bejáratot működtetné" és megfogalmazása szerint "szívesen venné az egész reprezentatív lépcsőház megszüntetését". Ezen kívül két szolgálati bejáratot is javasol, az un. "angol akna" északi és déli kezdőpontjánál. A tanulmány az alsó bejáratot mint "elfogadottat" vette számításba.

A raktárak tekintetében a "programtervezet" a két raktártorony alsó egybekapcsolását fontosnak tartotta, legcélszerűbben a reprezentatív lépcsőház elhagyásával jelentős kapcsolatot létesítve, a reprezentatív lépcsőház megtartása esetén a kapcsolat csak a pincék és alagsorok szintjén volna lehetséges. A két raktártorony eszerint a palota tetőterének felső szintjéig érne, a 18 raktárszint az épületszintekkel azonban csak két esetben találkoznék.

A tervezés harmadik főkérdését, az olvasótermeket illetően a "Programtervezet" a Vár szinttől számított II. emeleten képzelte el, úgy, hogy két olvasóterem a két toronyhoz oldalirányban helyezkednék el, az un. nagyolvasó az északi és nyugati szegélyen, sarokszerűen, a Hírlapolvasó a déli toronytól nyugatra eső épületsávban. Másik elképzelése az, hogy a raktártornyok szintcsökkentésével két nagyolvasó létesülne a két raktártorony tetején, szakolvasótermek az északi és déli, valamint keleti külső épületsávban kapnának helyet. További két olvasóterem helyét az emelet Oroszlános udvar felé eső részen kívánta telepíteni.

Az első javaslat esetében figyelemreméltó a két dokumentumnak az az elképzelése, hogy a nagy olvasó és két szakovasóterem esetében a folyosók területét a választó-

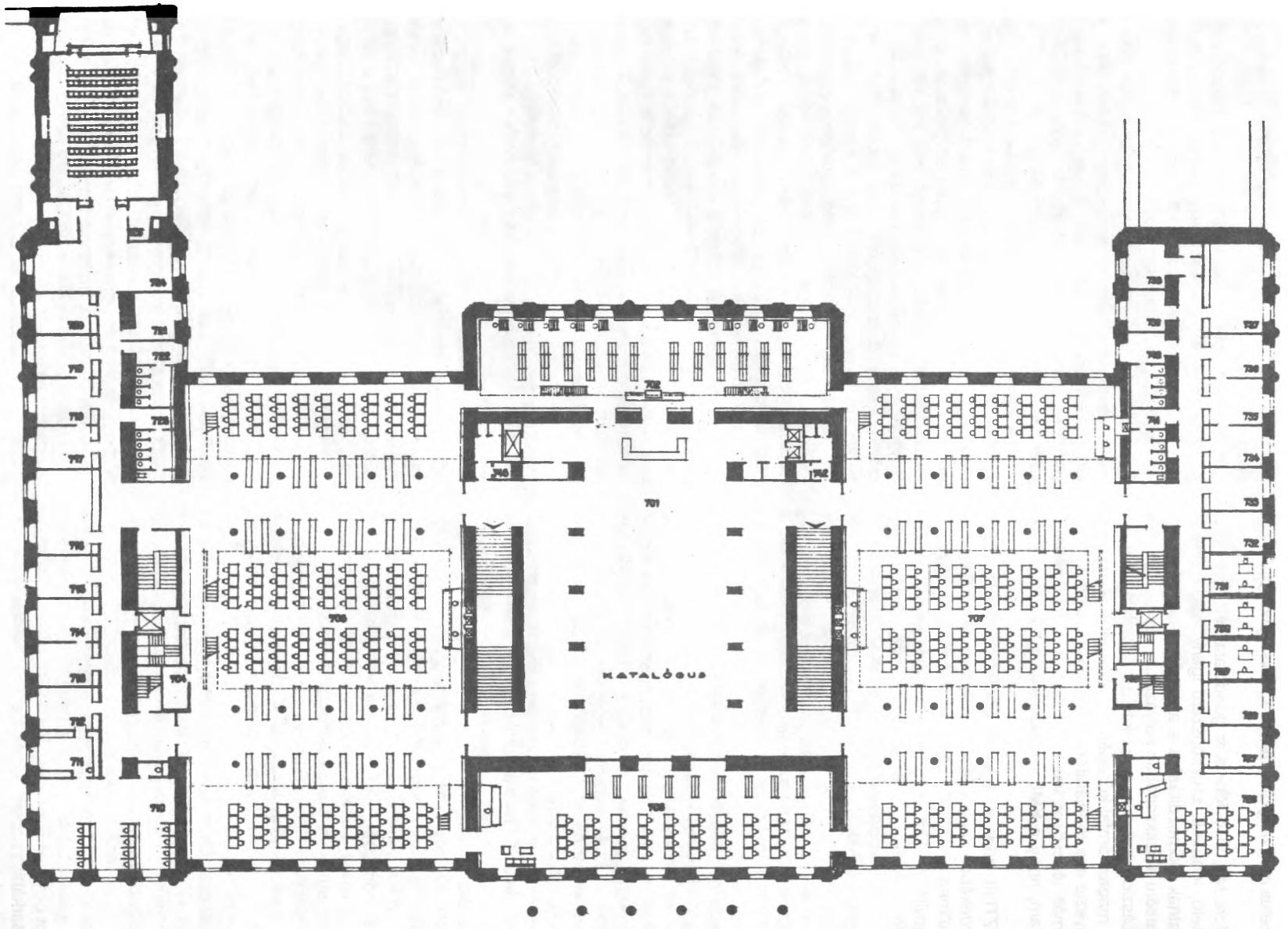

*Az egységes nagyolvasói tér a tervezés során a belső folyosók válaszfalainak lebontásával, galériás megoldással alakult ki, **középen nagy alapterületű katalógus-térrel.***

falak lebontásával egybe kellene kapcsolni oszlopos megoldásokkal magához az olvasótermekhez, növelve azok területét.

A két raktártoronyra helyezendő két nagyolvasóterem természetes megvilágítását tetővilágítással javasolta megoldani.

A Palota téri, alsó főbejárat gondolata kétségen kívül kecsegtető, indokolt, szükségszerű igény volt. Ennek a gondolatnak előmozdítására s az egész építkezés népszerűsítésére a szaksajtóban pályázatot hirdettem, melyet Urbán László nyert meg szép, kifejező javaslatával. A hatalmas, magas támfal közepén kb. emeletnyi magasságban helyezte el a főbejáratot, melyhez kétoldalról szépen megformált lépcsősor vezetett volna. E sikere nyomán javasoltam, hogy a KMK munkatársként alkalmazza Urbánt.

A KÖZTI III. Irodája a nyugati főbejárat megvalósíthatósága érdekében megbízta a Mélyépítési Tervező Irodát, vizsgálja meg a kérdést, vagyis: lehetséges-e a nagy támfal megnyitása, lehetséges-e olyan széles folyosó és befogadótér kialakítása, mely az Oroszlános udvar felé vezetne s az épület belsejében a liftek működtetéséhez és szükséges liftaknák építése.

A válasz elutasító volt. A nyugati főbejárat kialakítása azzal a veszéllyel járt volna, hogy az épület több centimétert megsüllyedne, ami széleskörű károkat idézne elő s kimozdítaná a hatalmas épülettömböt statikai biztonságából.

Itt utalok még arra, hogy mindkét dokumentum a beruházástól pótépületet is igényelt, illetőleg mindenképpen olyan terület biztosítását, amely nem kerül beépítésre (pl. az egykori udvari istállók területe). A Könyvtárnak ezt az igényét úgy kívánta kielégíteni, hogy a Könyvtártudományi és Módszertani Központnak abban az új épületben kívánt helyet biztosítani, amely épület az egykori Teleki, majd József főherceg palotája helyén épül.

A tervezés tehát ebben a kezdeti időszakban megszabadult egy jelentős területi igénytől, nem is biztosítottunk helyet az F-épületben a KMK-nak. Majd meglátjuk, mi lesz e kérdés sorsa!

Mindkét dokumentumnak volt egy olyan javaslata, főleg a tanulmánynak, melyet már a tervezés elején el kellett vetni. A Könyvtár javaslata úgy szólt, hogy területnyerés szempontjából a magas emeletszinteket egyes épületrészekben kettéválasztással kellene megosztani, vulgárisan amolyan "suszterpadlások" módján.

Ezt a Könyvtár Könyvtárépítési Bizottsága és Havassy építész egyértelműen elvetette. A megosztott emeletek felső részén a természetes világítás térdmagasságban hatolt volna be ...

Nagy alaprajzokon vette kezdetét a tervezés, Havassy hatalmas rajzasztalán, a méretarányos alaprajzokra tett pausz-papírokon. Vastag ceruzák vonalai rajzolódtak ki és a legtöbb esetben szükségszerű tűnődések után csomóba gyúrva kerültek bele a papírkosárba.

Már az első időben az egyetlen, Oroszlános udvari főbejárat mellett döntöttünk s a nyugati, Palota téri alsó bejáratot biztosító liftek az épület rizalitos, háromárkádos, kiugró sarkában kaptak helyet. Ez a megoldás azzal járt, hogy az épület Oroszlános udvari északi szegélyét a szabad közlekedés terévé alakítottuk olymódon, hogy az ablakokkal szembeni hosszú fal mindenkor kiállítások céljaira lesz hasznosítható. Ez a megoldás azzal az előnnyel is járt, hogy kívül esett a Könyvtár zárt területén és lehetővé tette, hogy nemcsak a Könyvtár, hanem a múzeumok látogatói is használhassák.

A főbejárat tehát a loggia alatti vaskapu maradt, annál is inkább, mert a Műemléki Felügyelőség s maga az építész is semmiképpen nem járult hozzá a reprezentatív központi főlépcső lebontásához.

Az 1960. év első hónapjaiban nagy ütemben folyt az épület belsejében felhalmozott romok eltávolítása. Az Oroszlános udvar közepe táján valóságos domb keletkezett. A romokat, a "sittet" a kelenföldi lakótelep alacsony, vizes részeinek feltöltésére szállították el.

A tervezés szükségessé tette az épület állandó bejárását. Ennek során még látható volt számos olyan jelenség, amely az F-épület pártközponttá történő átépítésének voltak maradványai. Előkerültek ugyan az Udvarlaki Őrség laktanyája hátsó traktusának romjai alól két kötetben a "Szigorúan bizalmas" jelzésű tervrajzok, de azokon, miután Havassyval áttanulmányoztuk azokat, nem voltak berajzolva olyan, a fal mögé épített fülkék, amelyek a főbejárat díszlépcsőjének minden forulójánál épültek volna meg; ezekben olyan "figyelők" ültek volna, aki kis kémlelő nyílásokon át figyelték volna a belépőt s mikrofonos telefonokon keresztül jelezték volna észleleteiket. Farkas Vladimirnak a közelmúltban megjelent emlékkönyve utal is erre. Eszerint a tervezéssel, átépítéssel kapcsolatos számos munka elkészült, a paloták e szárnya hihetetlen mennyiségű hírtovábbító kábellel rendelkezett, ezeket Bergmann csövekben már be is építették. A romeltakarító munkások ezt hamar felfedezték, a kábeleket kihúzták a csövekből s miután minden olyan teremben, ahol romeltakarítás folyt, melegítő máglyák égtek, a kihúzott kábelekről leégették a szigetelő burkolatot s naponta egy-egy "melós" a maga ételtáskájában 3-5 kg rézkábelt vitt ki a Vár egyébként zárt területéről s adott el egy kis itóka fedezésére a MÉH-nek.

A romtalanítási munkák előrehaladásával megtudtuk azt is, hogy a keleti főépület kupolától délre eső részében kapott volna helyet az Elnöki Tanács. A kupolától északra eső szárnyban, az egykori táncterem területén a fogadótermek sorakoztak volna s nem akartunk hinni a fülünknek, amikor megtudtuk szóbeli közlés alapján, hogy a Szent György tér és a palotacsoport északi szárnya találkozásánál, kelet-nyugati irányban egy *mély árkot* akartak létesíteni, melyen híd vezetett volna át a belső részek felé.

A "sittet" nagy facsatornákon nemcsak az Oroszlános udvarra, hanem a déli és északi szárnyon is csúsztatták alá. A déli szárny palotaszinti földszintje helyiség elválasztó falai hiányoztak. E hosszú, alagútszerű teremben gyűjtötték össze azokat az értékes márványlapokat, amelyek falak, burkolatok stb. bontásánál előkerültek, azzal a céllal, hogy az átépítés során ezeket újra felhasználják. Nem telt el egy esztendő, amikorra kiderült, hogy a hosszú sorokban egymásnak támasztott, élükre állított nagy márványlapok eltűntek, csak a törött, repedezett lapok maradtak meg. "Elszállításuk" állítólag úgy történt, hogy a romeltakarítók egy-egy lapot a romeltakarító nagy teher-

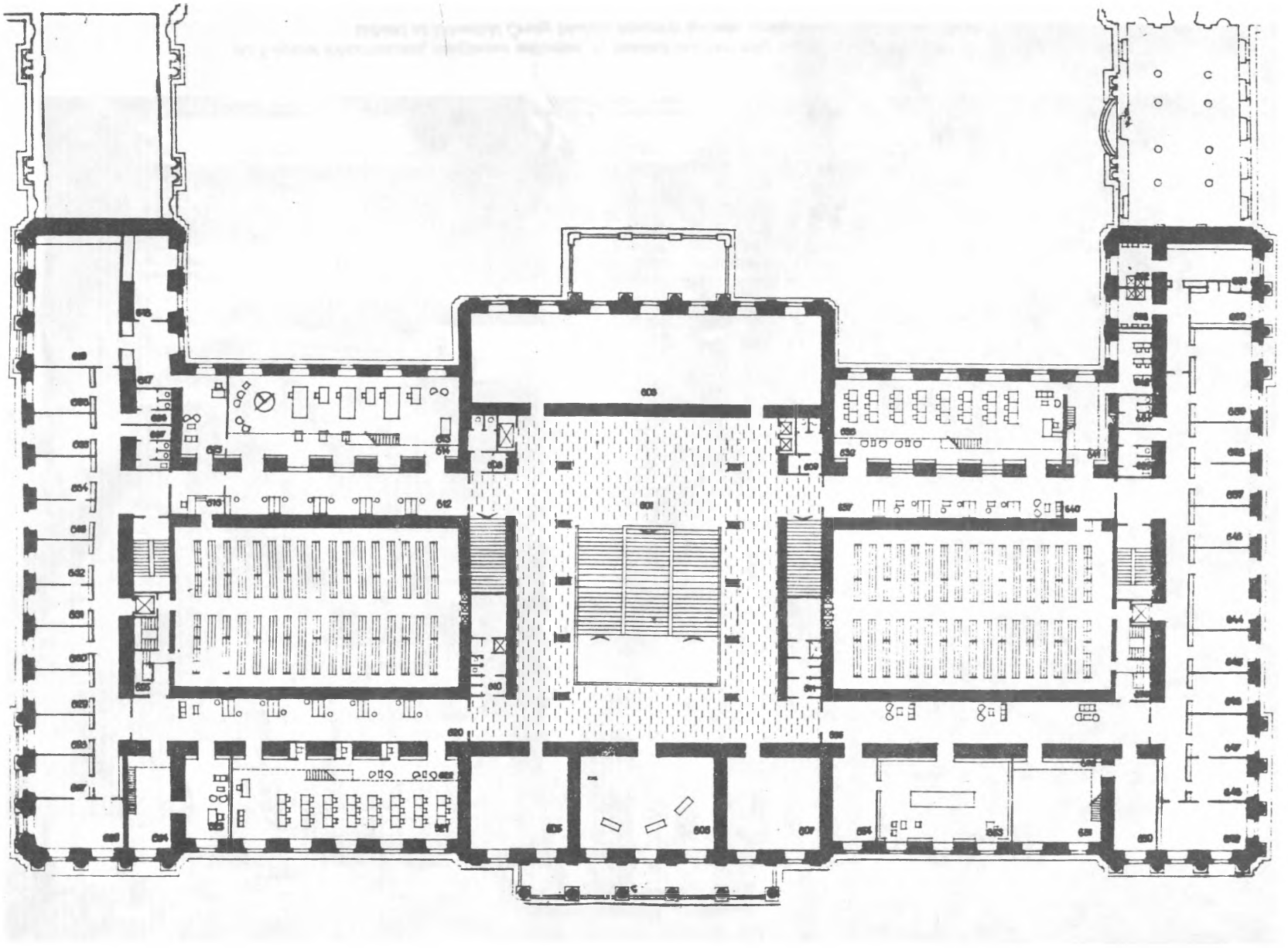

Az Oroszlános udvari főbejárattól számított első emeleten kapott helyet a tervezés során az OSZK három különgyűjteménye a kiállítási termekkel együtt.

Az F-épület főhomlokzata, ideiglenes tetőzettel. Az ablakok részben még befalazottak. A baluszter-sor hiányos. Baloldalt még látható az Udvarlaki Őrség később lebontott épülete, amelyben a KÖZTI III. Irodája működött.

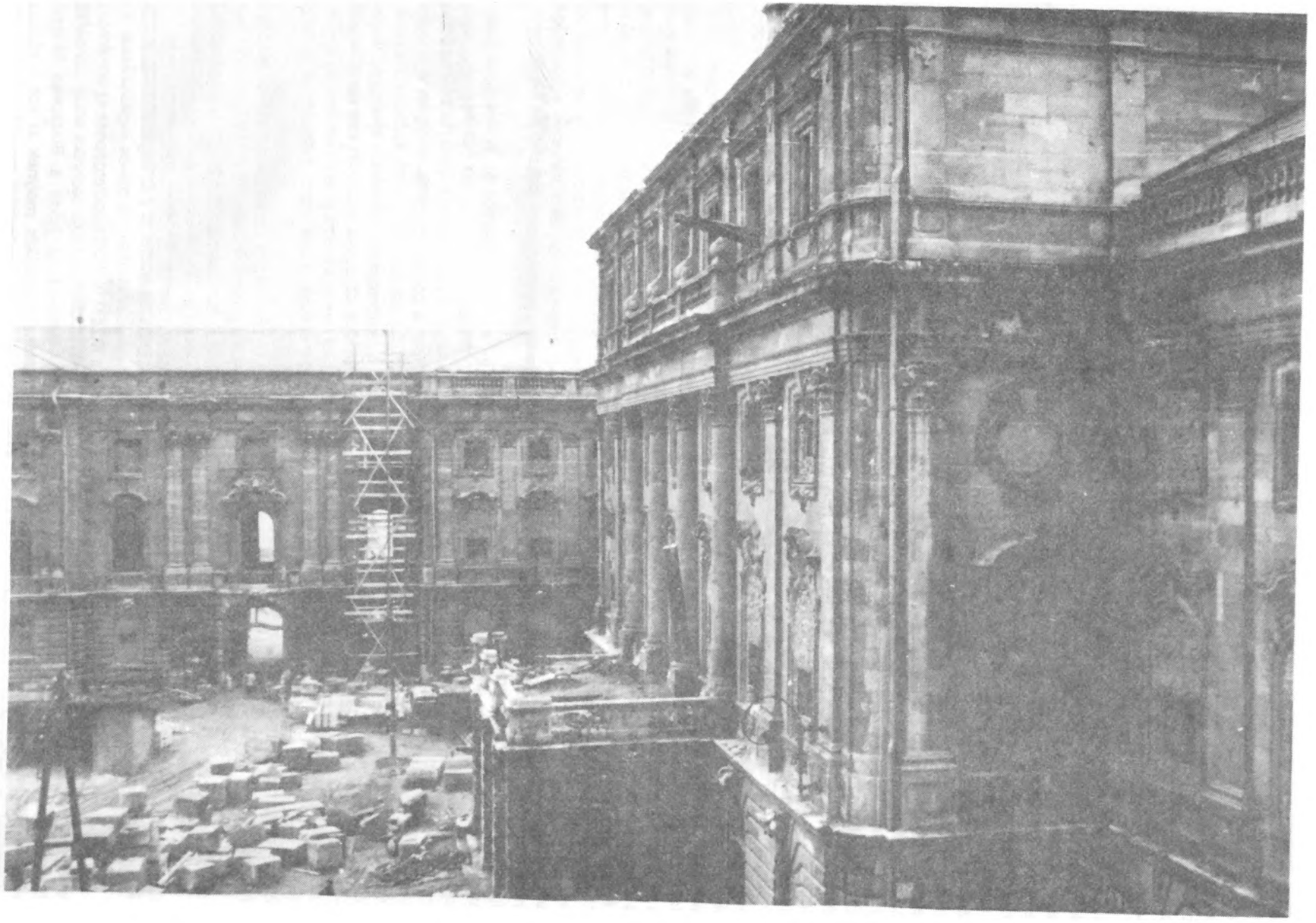

Az F-épület loggiás főbejárata az átvétel időszakában.

gépkocsik platójára helyeztek, romokkal betakarták s a kelenföldi lakótelepi ürítés után a márványlapokért jó pénzt adtak az akkor már számos temető környékén működő "maszek" sírkövesek.

A tervezés központi kérdése a két belső udvar lesülylyesztése volt annak érdekében, hogy a két vasbeton-acéltorony alapozása megkezdődhessék. A talaj-mélyvizsgálatok megdöbbentő eredménnyel jártak. Ybl Miklós halála után az F-épület tervének továbbfejlesztését, finomítását Hauszmann Alajos vette át. Megépült a hatalmas nyugati támfal a Palota tér felől, s épültek párhuzamosan az épület belső részei, szint-szintre. Az udvarok talajának vizsgálata során a kutatás megállapította, hogy Hauszmann a palota belső részeit nem a lejtőt borító föld alatt lévő szilárd, mészkőtufás-dolomitos kőzetére alapozta, hanem ezt a költséges megoldást úgy hidalta át, hogy egy hatalmas vasbeton lepényt terített szét és arra alapozta a palota teljes belső épületszerkezetét. Havassy becsületes munkát végzett. A két raktártorony alapozását a sziklákra építtette, ezáltal az F-épületből három épület lett: a Hauszmann-féle, s a két raktártorony, az U-alakban csatlakozó raktárrésszel. Földrengés ledöntheti a régi épületet, de az U-alakú raktártömb úgy épült meg vasbeton szerkezetével, hogy romboló bombatámadásokat és erős földrengéseket is kibír.

Ma már kevesen emlékeznek arra, hogy a Budavári Palotaegyüttes beruházója maga a Minisztertanács volt, melynek Gazdasági Bizottsága az Országos Műemléki Felügyelőséggel karöltve végezte munkáját. A beruházás gyakorlati gondjait a Budavári Palota Beruházó Iroda végezte a KÖZTI III. Irodájával karöltve.

A Beruházás a volt Honvédelmi Minisztérium még félig romos épületének helyreállított részében működött.

Az F-épület beruházási programját a Műemléki Felügyelőséggel és a Művelődési Minisztériummal való egyeztető, kínosan "alkudozó" tárgyalások után 1960 novemberében fogadták el, a Könyvtár azonban már május óta dolgozott a "tervezési programon", melyet a Könyvtárépítési Munkacsoport Sebestyén Géza főigazgató elvi irányításával voltaképpen a Könyvtár összes vezetőinek és dolgozóinak közreműködésével 1961 augusztusára készített el. Ez a dokumentum vastag kötetté duzzadt, s minden vonatkozásban, minden részletre kiterjedően ismertette a Könyvtár igényeit az új épülettel kapcsolatban. Pontosan meghatározta még azt is, hogy takarításkor melyik szint melyik pontján lehessen a folyosók felmosásához hideg vagy meleg vizet kapni s hol lehessen a vizet kiönteni. Csupán az érdekesség kedvéért jegyzem meg, hogy amikor egy alkalommal találkozhattam a római új Nemzeti könyvtárépület tervezőivel, arra a kérdésemre, hogy a könyvtár vezetősége milyen részletes tervezési programot adott az építészeknek, a felelet megdöbbentő volt: "Másfél oldal géppel írott programot kaptunk kézhez ..."

1961 októberében hivatalosan döntöttek arról, hogy az egész várbéli épületcsoport fűtését távfűtéssel oldják meg, amelyet a Naphegy lábánál telepítenek. Ezzel felszabadul a nyugati, nagy támfal mögötti tércsoport, melynek révén lehetőség nyílt ott kb. 1 millió kötet könyv tárolására. Döntöttek a tetőszerkezet manzardos kiépítése tekintetében is, ezzel a tetőtérben újabb, jelentős területek rendeltetéséről lehetett dönteni.

A következő évben az építkezési munkák teljes erővel folytak. Megépült a két raktártorony, az új tetőszerkezet s az ötletek jó kapcsolódása eredményeként az az új nagyolvasói rendszer, mely a raktárfeletti tér mindkét oldalfolyosóit s a keleti és nyugati helyiségeket egybekapcsolta, s az egykori folyosók felett pedig galériás megoldással új területet biztosított az olvasószolgálati program számára.

Külön szólnunk kell arról, hogy a tetőszerkezet kiépítése során sor került a raktártornyok feletti tetőrész üvegtetejének megépítésére is. Javasoltuk, hogy melegre és hidegre egyaránt tűrőképes, un. "thermopan" üvegtéglákból építsék azt meg, a Beruházó azonban takarékossági okokból hazai üvegtéglákat engedélyezett. Az üvegtető elkészült, 1,6 millió forintba került s a következő tél nagy hidege után a tetőszerkezet minden részében megrepedt, az esővíz s a hólé befolyt. Újat és végre jót kellett építeni.

A manzardos új tetőzet burkolására viszont a beruházónak sikerült nagyon jó minőségű chilei rézlemezeket beszerezni. Egy alkalommal szovjet beruházási szakembereket vitt fel a Tervhivatal a Várba. A tetőtéren a tolmács s a Tervhivatal egyik vezetője jelenlétében a vendégeket én kalauzoltam és ismertettem minden lényeges problémát. Amikor magyarul azt mondottam, a tetőburkolat rezét Chiléből importáltuk, a Tervhivatal megbízottja odaszólt a tolmácsnak: "Ezt ne fordítsa!"

A barokkos-manzardos tetőszerkezet megtervezése fontos, érdekes és kényes feladat volt, ugyanis a Műemléki Felügyelőség utasítása szerint az új tetőzetnek bele kellett illeszkednie a Budavári Palota már meglévő tetőzeteinek rendszerébe s ügyelni kellett arra, hogy a városképet ne rontsa, mert a Gellért-hegyről a tetőzetre rá lehet látni. Ki gondolná, mennyi gondot okozott az azóta elhúnyt Pénzes József építésznek a baluszter sorok mögé elrejteni a szellőzőberendezések beszívó és kifúvó nyílásait.

Az 1964. év azért volt jelentős az építkezések terén, mert míg 1963-ban elkészült a két raktártorony feletti üveg tetőszerkezet, a négy sarok kupola, és befejeződtek a felső szinteken a bontási munkák, addig az új esztendőben elkészültek az összes új tartó épületszerkezetek, lényegében a legfontosabb munkákon túlestünk. Véglegesen rendeződött az egyes könyvtári szervezeti egységek betelepítési rendje s hozzá lehetett kezdeni az épületgépészeti tervezéshez, ami nem tartozott a könnyű feladatok közé.

Mint könyvhigiénikus, az épületgépészeknek rendkívül szigorú tervezési programot adtam. A raktárakban, tekintettel a magyar kultúra szempontjából ott tárolt rendkívüli értékű, ritkabecsű gyűjteményekre, minden körülmények között biztosítani kell a stacionér mikroklímát, vagy az állandó 18 C° hőmérsékletet æ 2 C° ingadozással, a 40%-os relatív nedvességet, max. æ 5%-os ingadozással. Ezt a feladatot a KÖZTI III. Iroda épületgépész-szakmérnökei nem tudták biztosítani a hazai technika adott szintje következtében. Bevonta az Iroda a Budapesti Műszaki Egyetem illetékes tanszékét, melynek az volt a válasza, hogy csak bécsi vagy müncheni tervező irodák tudják

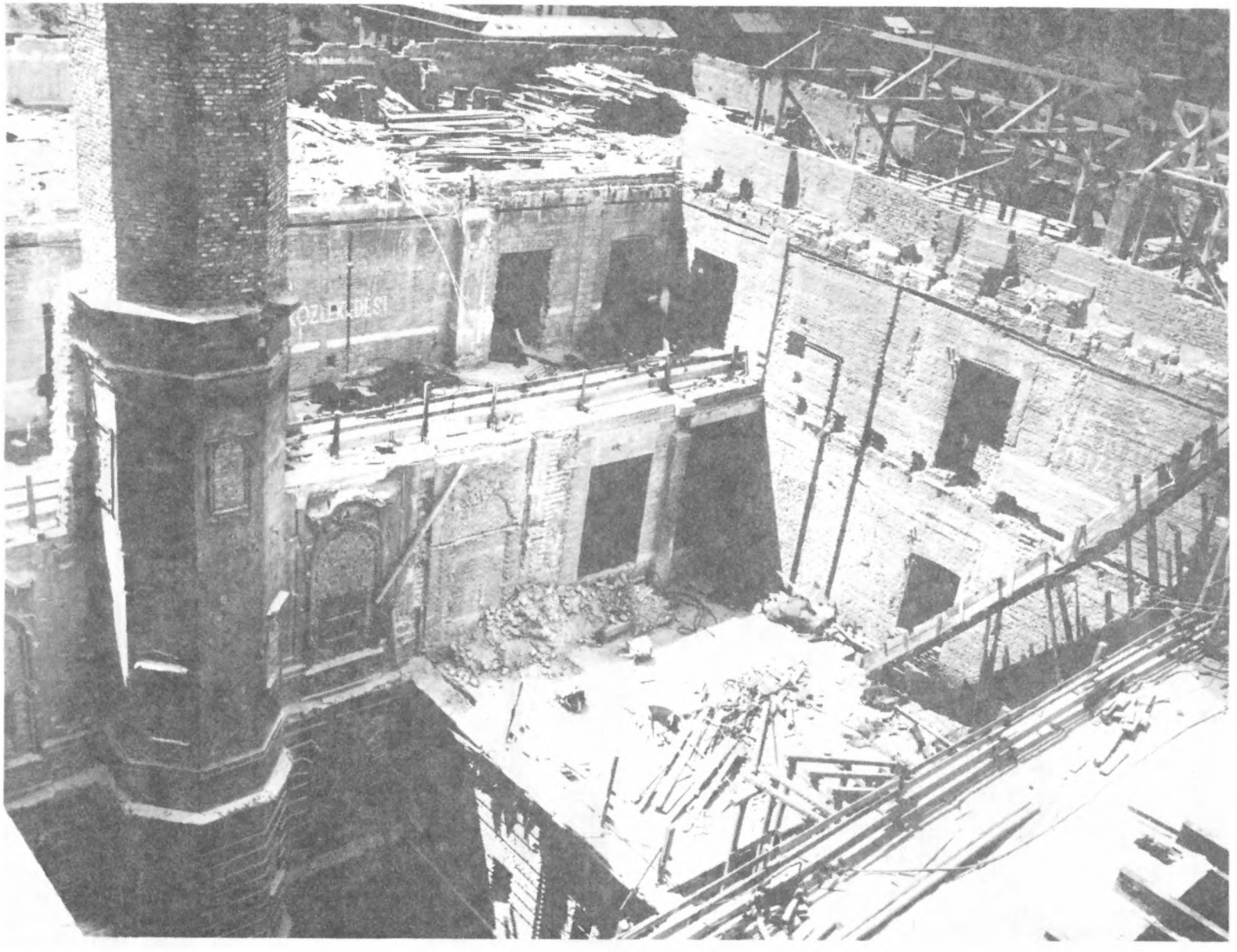

A belső udvarok egyike, amelybe majd az északi raktártorony beleépül. A minaret-szerű belső lépcső, a hozzá csatlakozó s a romcsúzda alatti épületrész lebontásra került.

Romeltakarítás a déli homlokzatnál.

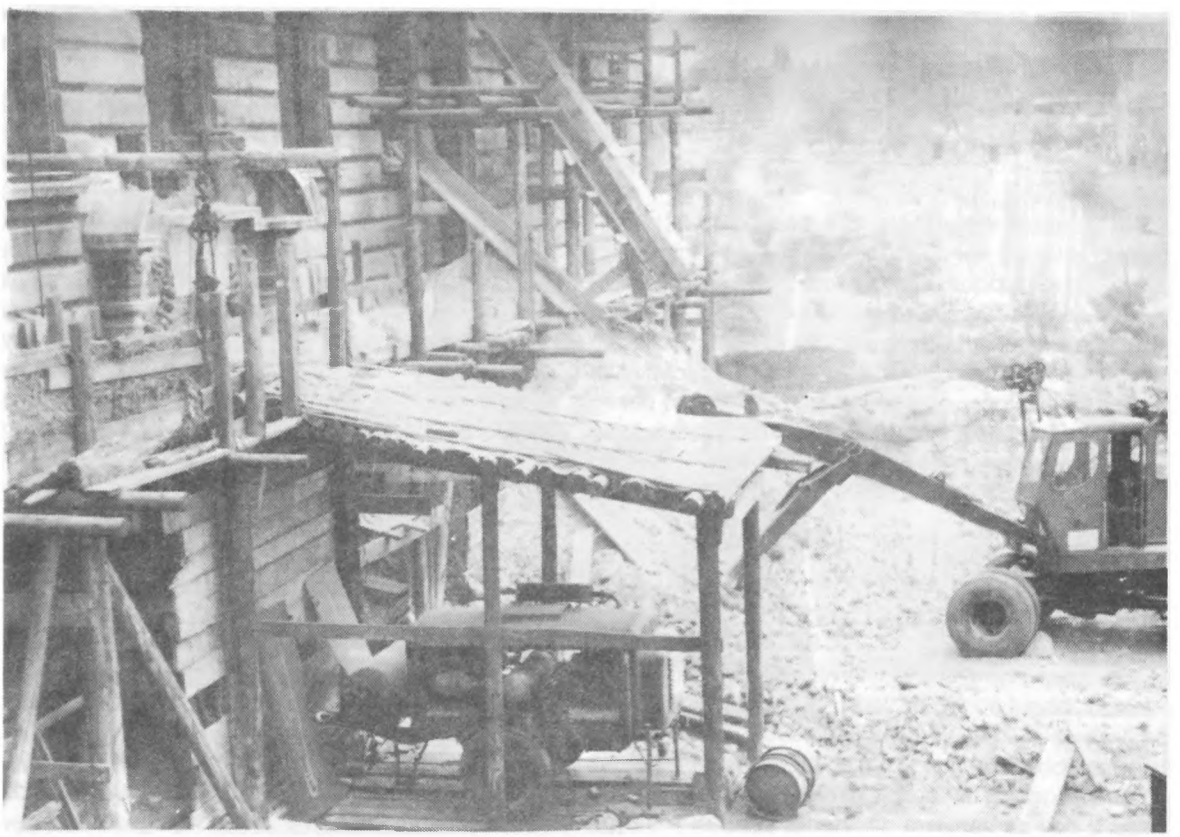

Emeletig érő sitt-halmaz az északi homlokzat alatt.

megoldani a kérdést és csak amerikai kondícionáló berendezésekkel. A Beruházás elve tiltakozott minden olyan gépészeti megoldás ellen, amelynek "keményvaluta" kihatásai lennének. Létrejött a kemény idegháború folyományaképpen a most működő rendszer ...

E tervezési időszakban került sor a távbeszélő-rendszer megtervezésére. Programunkban meghatároztuk, hogy a palota melyik helyiségébe kerüljön fővonal, hová mellékállomás, hová alközpont. A tervezés elvi megoldása a Könyvtárépítési Munkacsoport földszint 7. alatti helyiségében egy hónapig tartott, a Posta Távbeszélő Központ hat neves tervezőmérnökének bevonásával.

Külön gondot okozott a könyvtár zárási rendszerének a megtervezése az Elzett gyár tervező szakmérnökeinek bevonásával. Szinte kombinatorikus rendszerek alapján alakultak ki a zárási övezetek, főkulcsokkal, vezérkulcsokkal, kulcsokkal, zárakkal. Elkészültek a riasztóberendezések tervei, a Corvina-terem ultrahangos-jelzőműszerek tervei.

Hetekig tartott a tűzbiztonság kialakítása, a liftek, a belső szállítóberendezések tervezése. A "Telelift" tervét a Müncheni Műszaki Egyetem Könyvtárában tett látogatásom eredményeként hoztam haza s került betelepítésre.

Az olvasótermek és a raktárak közötti raktári jelzetkérő szolgálatot Telex készülékekkel kívántuk megoldani. Olvasótermi célokra csak a csendesen, zajtalanul működő Siemens-gyártmányokat hozhattuk javaslatba, a Beruházás csak a hangosan kattogó hazai gyártmányokat kívánta engedélyezni, ebből a tanácskozáson kemény vita és majdnem "verekedés" keletkezett.

A biztonsági szolgálat, a belső és külső őrzés, ellenőrzés feladata is bonyolult kérdés volt, melyet a Budapesti Főkapitányság szakértőivel terveztünk meg, összekapcsolva az F-épület védelmét a palota többi épületének és a Vár egész déli részének rendőri védelmével.

A fűtés kérdése központilag megoldódott, de ettől függetlenül meg kellett tervezni az épület és az állomány tűzvédelmét. Csak utalok arra, hogy a tűzbiztos raktári acélajtók belső oldalával olyan párhuzamos, egylapos tűzbiztos acélajtókat terveztünk, amelyek nem csuklópántokon fordulnak, hanem felül hornyos görgőkerekekkel egy ferde pályájú sínen függnek. Minden raktárba olyan hőérzékelőket kívántunk felszereltetni, amelyek 40 C° belső, légtéri hőfok elérése esetén az akasztó szerkezetet önműködőleg kioldja s a raktárajtót gravitációs lesiklással elzárja. Minden ajtó alján olyan szegély beépítését terveztük, amely meggátolja, hogy egyik helyiségből a másikba az ajtó s a padlózat között a huzat nyomására a lángnyelvek áthúzódjanak.

Meg kellett állapítani minden egyes helyiség megvilágítási erősségét, Lux-fokát ...

Mindezt csak ízelítőül, jelzésként írtam le, mert például a szemételhordás kérdéséről külön fejezetet lehetne írni.

Megkezdődött a már kialakított olvasótermekbe, munkahelyiségekbe a bútorbetelepítési terv. Jelentős előrehaladás történt a homlokzatok, erkélyek, baluszterek, szobrok helyreállítása terén is. Nemcsak épült, de szépült is az F-épület.

Erre az időre esik Amerigo Tot, vagyis Tóth Imre hazalátogatása. A huszas évek végén ismerkedtünk meg. Az Iparművészeti Főiskolán tanuló számos barátom társaságához tartozott.

Havassy Pál tervezte Tóth várbéli műtermét a Táncsics utca egyik hangulatos kis palotájába. Érdekelte munkánk s egy délelőtt meglátogatott bennünket. Lelkesedése le sem írható, mert már erősen érzékelhető volt, miből mi lesz. Amikor a helyrehozott díszlépcsőn a mostani V. szintre értünk, a loggiás terem felé menve megálltunk a helyiség két ajtaja között. Rám is átterjedt a lelkesedése s akkor, ott a betonon állva javasoltam neki, hogy a két ajtó közötti hosszú falsíkra egy olyan Amerigos domborművet lehetne márványba faragni, mely a világ összes A-B-C-inek betűtípusai-egybefonódásából a betűt, mint az emberi gondolat kifejezőjét, hordozóját, melyből a mondatok szövődnek, ábrázolnák.

Tóth Imrének nagyon tetszett a gondolat s kijelentette, értesítsük, mikor kerül sor a márványburkolatos belső kiképzésre, ő Rómában elkészíti a lapokat s büszke lesz arra, hogy az ő alkotása díszítse a Palota szívét.

Sajnos, a kivitelezés lassítása, majd majdnem teljes leállítása, elhúzódása miatt ez a kérdés lekerült a napirendről. Álmomat Tóth Imre nem váltotta valóra, én 1969-ben elszánásom jegyében nyugdíjba mentem, ő 1984-ben meghalt.

Az építkezések 1967-ben jól haladtak előre, olyannyira, hogy munkába kezdtek hatékonyan a belső tervezők. Gondos antropometriai vizsgálódásokat végeztünk annak érdekében, hogy programot tudjunk adni számukra a bútorok méreteire vonatkozólag. Sok tucatnyi prospektust vizsgáltunk át, a belső tervezők a kapott méretrendszerben hozzáláttak a bútorok kiviteli terveinek elkészítéséhez.

A Budapesti Történeti Múzeum építése a vége felé közeledett, amikor a Kivitelező Vállalat vezetőségével és a Beruházással bizalmas beszélgetésekbe kezdtem azzal a céllal, hogy a kivitelezés az épületek belső vonatkozásában ne a palota-komplexum keleti szárnyán folytatódjék, hanem az F-épület felé forduljon át. A Kivitelező Vállalat közölte, számára mindegy, merre folytatja munkáját. A Beruházók azzal érveltek, hogy program szerint a keleti szárnyon kell folytatni a munkákat, de ha a Minisztertanács Gazdasági Bizottsága hozzájárul a javaslathoz, akkor az F-épületre kerülhet sor. Felkerestem Pogány Ö. Gábort, a Nemzeti Galéria főigazgatóját, aki nemcsak egyetértett tervemmel, de örült is annak, mert ahhoz, hogy rendkívül gazdag és kellően nem rendezett anyagával a Várba költözzék, neki még sok évre van szüksége. Kértem, foglaljuk írásba, hogy a Nemzeti Galéria szakmai, nyomós okok alapján lemond arról, hogy az ő javára folytatódjék az építkezés. Ezt a levelet, iratot átadtam dr. Jóboru Magda főigazgatónak s arra kértem, hogy juttassa el férjéhez Ajtai Miklós miniszterelnök helyetteshez azzal, hogy terjessze elő jóváhagyás végett a Minisztertanács Gazdasági Bizottsága elé. Nem vállalta. Miután a beruházási összegek folyósítása terén súlyos pénzügyi gondok jelentkeztek, az F-épület kivitelezésében súlyos késések következtek be. Előre látható volt, hogy az előre beütemezett határidők betartására nem lesz mód.

Tetézte a bajokat, hogy éppen pénzügyi okokból, az egyre elnehezedő országos gazdasági helyzetben töröl-

ték a Szent-György téren, az egykori Teleki (József főherceg) palota helyére építendő új épület tervét, ezáltal a Könyvtártudományi és Módszertani Központnak ott történő elhelyezésével számolni nem lehet. Ebben a palotában a KMK nem kevesebb mint 1900 négyzetméternyi területet kapott volna s rémálomként merült fel a kép: a KMK-t be kell szorítani a funkcionálisan már szépen elrendezett F-épületbe. S ez 1984-ben be is következett! ...

Az építőmunkások hada az F-épületből elvonult. Néha az egész nagy épületben csak néhány lapátolgató, sepregető munkás dolgozott. A beruházás az F-épület címén tehát prémiumot nem kapott. Úgy segített magán, hogy "megtakarítás" címén számos előre megtervezett és elfogadott kivitelezési megoldást megváltoztatott. Hogy csak egyet említsek: a két raktártorony északi és déli szegélyén telepítendő teherliftek bejárati ajtai vastag falakba illeszkedtek, ezek a bejáratok isztriai kemény kő burkolatot kaptak volna. Átalakultak faburkolatokká s a megtakarítás arányában, százalékában járt a prémium ...

A belső tervezés elkészítette az új berendezés, bútorzat kiviteli terveit és széleskörű tanácskozásokat folytattunk szegedi, békéscsabai asztalosipari vállalatokkal a kivitelezés biztosítására. Folyósították is a szükséges összegeket, de a legyártott bútorzatot az OSZK meglévő helyiségeibe kellett szállíttatni.

Elszalasztottuk az "előzés" lehetőségét és én szomorúan, lélektanilag letörten néztem épületünk loggiájáról, hogyan ömlik a belső részek törmeléke az egykori trónteremből az Oroszlános udvar közepébe. Repültek a márványdarabok, oszlopfej, szobor töredékek s ekkor egy kampós vasdarab segítségével le-lementem a sittdombhoz és gyűjtögetni kezdtem az ősi téglákat. Akadt közöttük a XVII. század első feléből való, legtöbbjük azonban a Mária Terézia korabeli építkezések idejében került ki a táglagyárakból, középükön MT betűvel, kétoldalt a dátum: 17 - 40, 17 - 41, 1750 ... A szomszédos Múzeum vezetője az ablakon át nézett meleg irodájából, amikor én ott hóban-fagyban ügyködtem. Ilyenkor jókat nevetett s megjegyezte: "A hülye Tombor megint guberál ...". Valóban guberáltam, s ennek az lett az eredménye, hogy több mint 11 történelmi tégla boldog tulajdonosa lettem, míg a szomszédban ezekből aligha három van.

Nagy felfedezésem volt, amikor a sitt közül előkerült egy Mária Terézia korabeli nagy szobor óriási kőfeje. Egykor a "Szobrászatot" ábrázoló jelképes nő feje volt. Ugyanígy előguberáltam Bonfini egykori bronz mellszobrának, posztamensének felső, zárókövét. E két kődarab elviteléhez a Beruházási Iroda írásos engedélyét kellett kérnem. Megőriztem guberált kincseimet, máskülönben valamelyik kelenföldi betonház alá süllyedtek volna.

Weichinger Károly műegyetemi tanárral jó barátságba kerültem, mint a Könyvtárépítési Szakbizottság elnöke. Ő a Várbizottság tagjaként figyelemmel kísérte az építészek és a könyvtárosok példamutató együttműködését az F-épület tervezése során és három éven át, évenként két-három alkalommal átengedte katedráját s a harmad- és negyedéves építészmérnök hallgatóknak előadásokat tarthattam építész és könyvtáros együttműködéséről s ezt, mint követendő példát Weichinger professzor elő is adta az építészek nemzetközi kongresszusán Athénban.

És lassan közeledett az Úr 1969. esztendeje, amikor elértem a hatvanadik életévemet. Közreműködtem egy Törökbálinton létesítendő Országos Központi Könyvhigiéniai Laboratórium gondolatának a megvalósításában, kidolgoztam minden részletre kiterjedő tervét. Elképzeléseimnek az volt az alapja, hogy az F-épületben létesítendő könyvraktárakba csak azután szabad a könyvállományt bevinni, ha azt előzőleg fertőtlenítik. Az 1950 utáni magyar könyvtárügy tragédiájának tartottam, hogy a Könyvelosztóból kikért értékes könyveket a Könyvtár fertőtlenítés nélkül besorolta raktáraiba. Aki tanulmányokat folytatott a könyvtári mikrobilógia terén, jól tudja, hogy a baktérium benne él a fertőzött kötetben s csak alkalmas mikroklímára vár, tehát megfelelő hőfokra és relatív nedvességre, hogy aktivizálja magát s ha a mikroorganizmus cellulose-fag, a miceliumban elterjedve hozzákezd a könyv elpusztításához. Szép tanulmányom még közzétételre sem került, országos könyvegészségügyi laboratóriuma a magyar könyvtárügynek ma sincs. S miután mindez elmaradt, nem csodálkozhatunk azon, hogy amikor a még teljesen ki sem száradt budavári raktártornyokba beköltöztették az első állománycsoportokat, kiütött rajtuk a micelium lepedő ... S elgondolkoztató, hogy olyan időben, amikor a könyvhigiénia alaptörvényeit nemcsak a római Gallo Intézetben dolgozták ki, de az Országos Könyvtárügyi Tanács kiadásában megjelent könyvemben is, akkor kérdés, hogyan törekedett a magyar nemzeti könyvtár akkori felelős vezető rétege arra, hogy a magyar kultúra legfontosabb könyv s egyéb anyagát a minél távolabbi jövő számára konzerválja, mert a restaurálás önmagában nem elegendő, ha a csodás technikával restaurált kötet fertőzött környezetbe kerül, az optimális mikroklimatikus viszonyok bekövetkezésekor létrejön az un. "élet kirobbanásának" nevezett állapot, melynek során a bakteriológiai támadás az állomány ellen megkezdődik. És sajnos, nemcsak a Nemzeti Könyvtár állománya fertőzött, minden magyar könyvtáré.

Amikor hatvan éves lettem, tiszteletemet tettem a főigazgatónál, dr. Jóboru Magdánál és átadtam kérvényemet, melyben nyugdíjaztatásomat kértem, mert hatvan éves koromtól már nem kötelezett a Munka Törvénykönyve.

A megnyitás ünnepségén fentről a "vendégek" közt néztem az ünnepségeket. Joggal ünnepeltek azok a könyvtárosok, akik a felköltöztetés nagy műveletét megtervezték és végrehajtották. Azok közül, akik az épületet a romokból könyvtárrá álmodták, csak Havassy Pál, a felelős építész állt soványan, már súlyos betegen az ünneplők között. Nevemet mégcsak meg sem említették ...

Elgondolkoztató mindenesetre, hogy az előretervezés reális 40 évéből, maximálisan 50 esztendejéből a tervezés megkezdésétől a megnyitásig 25 év telt el ...

Én nem feledkezem meg itt, e helyütt kifejezni köszönetemet azoknak, akik munkámat segítették, néhány elképzelésemet a tervek elkészítésével megvalósították. Köszönöm a Könyvtárépítési Szakbizottság minden egyes tagjának értékes hozzájárulását az F-épülettel kapcsolatosan, köszönöm közvetlen munkatársam, dr. Farkas László hűséges, értékes segítségét, de köszönöm a jó Istennek, hogy Havassy Pált rendelte a nemzeti könyv-

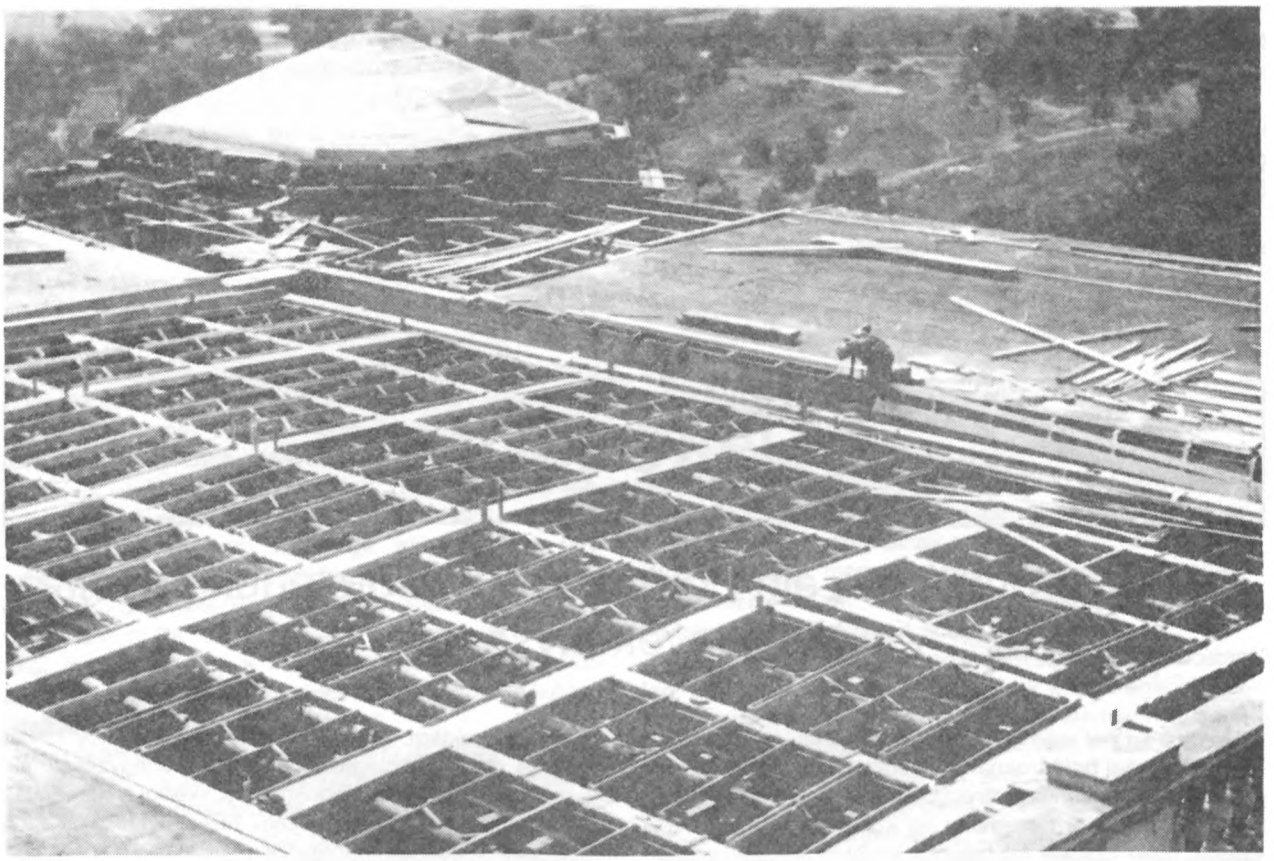

A déli raktár feletti nagyolvasói tér vasbeton és acélszerkezetű üvegtetős váza építés közben (1963 júliusa).

Elkészült a manzardos tetőszerkezet. Folyik a nyugati nagy támfal renoválása.

Az ábrák és vázlatok az OSZK 1959. évi Programtervezetéből, a tervrajzok a KÖZTI építészeinek rajzai nyomán készültek. A fényképeket a Műemléki Felügyelőség, az OSZK Fotólaboratóriuma és a szerző készítette.

tár épülete felelős tervezőjének, Pénzes Józsefet építészének, aki a részletek terén végzett gondos munkát.

Köszönetet mondok a belső tervezők nagyszerű munkájáért és ehelyütt Lőrincz Edithre, Potyondi Margitra gondolok, nemkülönben Réti Imre gépésztervezőre és Sziráky Zoltánra a világítástechnika tervezőjére.

Sokat gondolok rájuk csendes napjaim békés óráiban, mert Zilahy Lajossal vallom, hogy bár az alkotók közül néhányan már el is távoztak az élők világából, azonban igazán csak akkor halnak meg, ha már nem emlékezünk rájuk.*

Tombor Tibor

* Tombor Tibor nyugdíjba vonulása után helyét az OSZK Könyvtárépítési Munkacsoportjában Óvári Sándor főosztályvezető - később igazgató - töltötte be.

TÁJÉKOZÓDÁS

A Magyarországon élő bolgárok Egyesületének folyóirat kiadási tevékenységéről

Hosszú szünet után ismét van rendszeres kiadványuk a magyarországi bolgároknak. A Nemzetiségi és Etnikai Kisebbségi Hivatal anyagi támogatásával megjelent a HAEMUS c. kétnyelvű társadalmi és kulturális folyóirat első száma, mely szerves folytatása a korábbi kiadási próbálkozásoknak. Ugyanis a bolgárok 1914-ben megalakult magyarországi egyesületének már létrejöttekor határozott terve volt egy saját folyóirat életre hívása.

A folyóirat - a Bolgár-Magyar Szemle - első száma 1915. szeptember 20-án látott napvilágot. Megjelenésének dátumára pillantva azonnal felötlik bennünk a kérdés: "Hogyan? De hiszen háború volt...?" Sajnos, a baljós sejtés igaz, - a terv torzó, az első szám egyben az utolsó maradt.

Pedig a kétnyelvű lap nagyon ígéretes programmal, határozott, láthatóan valós igényekre válaszoló célkitűzésekkel indult. Szerkesztői közgazdasági és kereskedelmi folyóiratnak szánták, ám korántsem olyan szűk értelemben, ahogyan az ma használatos, amikoris kultúráról szólva keveseknek jut eszébe, hogy egy ország államisága, jogrendje, gazdaságának és kereskedelmének minősége mind-mind része kultúrájának ... A folyóirat programjának két töredéke tanúskodik erről: "Nem csupán száraz számadatokkal, hanem oly alakban kívánjuk hazánkat és annak kulturális előrehaladottságát megismertetni, hogy a nyugat méltó részesének felismerjék" ... és "Hasábjainkat készséggel megnyitjuk minden olyan célra, mely az állam ipari, kereskedelmi és művészeti megismertetését gazdászatilag szolgálja."

A lap tartalma meg is felel az első oldalon meghirdetett programnak. Cikkei bemutatják Bulgária népét és annak "erkölcseit" (az utóbbiban különösen nagy hangsúlyt fektetve a magyarokéval közös vonásokra), a bolgár közművelődést, a bolgár kultúra múltját és (századeleji) jelenét, gazdaságának állapotát, főként külkereskedelmét. "A bolgár irodalom gyöngyszemeiből" cím alatt (mely az igényes irodalmi válogatás és a folyamatosság szándékát sejteti) Ivan Vazov "Vissza jön? ..." című írását közli.

A hátlap: reklám, ahol a főszerkesztő Ghiokov István "elvállalja mint különlegességet bolgár árjegyzékeknek, prospektusoknak, mintalapoknak, szakértői vélemények és elismerőleveleknek szakszerű teljes előállítását ... a bolgár piac ízlésének megfelelően."

A lap október 5-én megjelent bolgár nyelvű változata nem a magyar nyelvű tartalom fordítása, de az itt közölt írások is a barátságról, a gazdaság hatékonyabb működtetéséről szólnak. Az irodalmi rovat ismeretlen szerző "Köszöntő" című versét és az "Ellenségek" című elbeszélés első részét közli. Bő terjedelmet szentel az Egyesület életéről, tevékenységéről szóló részletes beszámolóknak; név és összeg szerint közli, kik mennyivel járultak hozzá az Egyesület megalakításához, kik mennyit ajánlottak fel a Magyar Vöröskeresztnek. Közli az éves közgyűlés időpontját, helyét és napirendjét, a vezetőség beszámolóját, az ellenőrző bizottság jelentését, az Egyesület gazdálkodási- és vagyonmérlegét, az 1915. évi gazdasági tervet, a megválasztott vezetőség névsorát.

A hátlap: felhívás a Szemle előfizetésére.

A háború azonban közbeszólt. Ghiokov Istvánt behívták katonának, további sorsáról nem tudunk. A Szemle megszűnt.

Az Egyesület kiadói tevékenységében majd negyedszázados csend következett; csak 1940 februárjában jelenik meg az új, napilap-formátumú, bolgár nyelvű "Bulgária", a magyarországi bolgárok lapja. Milyen feladatokat állít maga elé szerkesztősége? A vezércikk részletesen szól róluk: a bolgárok egyéni és közösségi érdekeinek védelme, a nemzeti önmeghatározás és függetlenség megőrzése - áldozatok árán is. Az újság az idegenben élő bolgárság összefogásának, összetartásának elengedhetetlen eszköze; a többezer Magyarországon élő bolgár közül csak néhány száz vesz részt az Egyesület életében. A lap a többiekhez (is) szól, a "szervezetlen" bolgárok nagy száma az oka annak, hogy nem sikerül a bolgár érdekeket úgy megvédeni, ahogy az szükséges volna. A

fő cél tehát az itt élő bolgárok szervezettségének növelése, egyesítésük.

Nem szeretném elvenni olvasóimtól a saját felfedezés örömét; a Szemle és a Bulgária megtalálható mind az Egyesület könyvtárában, mind az Országos Széchényi Könyvtár Hírlaptárában: bárki elolvashatja és összehasonlíthatja a két újság készítőinek céljait, üzenetét. Mindkét újság egy-egy világháború előestéjén jelent meg, vélhetnénk: hasonló történelmi, politikai helyzetben. De a küldetés tartalmában és megfogalmazásának hangnemében óriási a különbség: míg az 1915. évi még csak nem is sejteti a háborút, addig az 1940. évi készül és felkészít rá. Galántai Glock Tivadar, a Magyar-Bolgár Barátság Egyesület elnöke a "Bulgária" címoldalán úgy nyilatkozik, hogy a két népnek "egy a múltja, egy a sorsa, egy az ideálja"; Zsedényi Béla, ugyanazon egyesület miskolci tagozatának elnöke pedig úgy, hogy "Bulgáriának és Magyarországnak egyaránt belső megerősödésre, a gazdaság lábraállítására van szüksége ahhoz, hogy úrrá legyenek nehézségeiken és visszaszerezzék azt, amit elvesztettek". Sarenkov Bogomil felelős kiadó cikke a második oldalon ("A Balkán fekélye") nem hagy kétséget afelől, miről is van szó: a "- fekély - a területi igazságtalanság - megszüntetése nélkül nincs alapja a tartós békének a Balkánon és a Dunamedencében".

Szerencsére e baljós, militáns hang az újság egészére nem jellemző, s bár a közlemények nagyobb részét a szerzők nem szignálták - és így nem tudni, hogy azok hány tollból erednek - mégis úgy tűnik, a bolgár szerzők többsége kerüli a nyílt politizálást, az éles hangvételt. Kusev Dimiter a Vásárcsarnok főigazgatójával közöl riportot. Rövid méltatás foglalkozik a külföldön élő bolgárkertészekkel és a kertészet fejlődését elősegítő 1934. évi bolgár törvényekkel. Külön cikk foglalkozik a kertészek 1939-ben megalakult "Szent Trifon" egyesületével, a bolgár iskola-alapítvány 1934. évi felélesztésével, a Magyarországon tanuló bolgár diákok aktivitásának szükségességével. Az irodalmi rovat humoros írást közöl Kosztov Szt. L. "Golemanov" c. komédiájának pécsi premierjére utazó bolgárok történetéről. A gazdasági rovat és az egyesületi életről szóló híradások, a "Szent Trifon" ünnepre küldött üdvözletek teszik teljessé az újságot.

A "Bulgária" következő száma nem jelent meg. Ha ennek pontos okát nem is ismerjük, a történelmi események kellő magyarázatul szolgálnak.

A két sikertelen lapalapítási kísérlet, melyről eddig szóltunk, nem szegte kedvét a magyarországi bolgárságnak. (Az Egyesület fennállásának 25. évfordulójára Bolgár-Magyar Kalendárium jelent meg, mely sajnos hozzáférhetetlen maradt számomra.)

1974-ben, az Egyesület létrejöttének 60. évfordulójára jelent meg a "Bolgár Kulturális és Művelődési Egyesület" című, napilap formátumú, 12 oldalas tematikus kiadvány. Szinte kizárólag az Egyesület múltjával, tevékenységével foglalkozik, bemutatva annak számos részletét, az egyesületi élet aktív szereplőinek portréit. Foglalkozik az iskolával, kitekint a magyarországi bolgár-magyar termelőszövetkezetekre és természetesen lelkes hangnemben mutatja be a Bulgáriában épülő szocializmust ...

Ha ez utóbbi, eseti kiadványt nem számítjuk, a mostani lap, a Magyarországon élő bolgárok közösségének harmadik kísérlete arra, hogy rendszeres kiadvánnyal segítse e közösség megtartását és fejlődését. A kezdeményezők elszántsága reményt ad arra, hogy ez a kísérlet sikeresebb lesz az eddigieknél. Ám ez az elszántság kevés; a siker, a rendszeresség záloga, valódi biztosítéka csak az olvasó tartós érdeklődése, igénye, támogatása lehet.

A Haemus első számát kézbe véve elégedetten állapíthatjuk meg, hogy mind kiállításában, mind tartalmában igényes, a magyarság és az itt élő bolgárság érdeklődésére egyaránt számot tartó kiadvány született.

Hargitainé Szimeonova Rajna

MUNKATÁRSAINKRÓL

Munkatársi köszöntés

Fodor András Kossuth-díjára

Az 1992. március 15-i ünnep alkalmából - az irodalmi Kossuth-díjasok sorában - Fodor Andrásnak, költői és műfordítói életművéért e kiemelkedő kitüntetést adták át. A díjazott több mint három évtizede az Országos Széchényi Könyvtár KMK munkatársa, az *Új könyvek* egyik szerkesztője.

Most, hogy ő is a magyar "poeta laureatus"-ok közé került, illő és megtisztelő feladat számomra - épp e híradó hasábjain - köszönteni őt. Alkalmat ad ez arra, hogy kiegészítést készítsek a díj hivatalos indokolásához. Életművét, melynek java a nemzeti könyvtár és a magyar könyvtárügy folyamatos szolgálatában telt évek során jött

létre, érje e magas kitüntetés - így szól a "pótlás". Hiszen Fodor András számára az OSZK, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ nem "álláshely", nem egzisztenciális hátteret nyújtó háttérszolgálat "búvóhely". Itteni munkáját akkor is elvégezte, amikor a költő és a műfordító asztala, meg a *Kortárs*nál sok év óta vezetett rovatszerkesztői munkája mellett a *Magyar Írók Szövetségé*nek alelnökeként is tevékenykedett. Mutatis mutandis: Fodor - vagy ahogy közvetlen munkatársainak száján röpköd: *a* Fodor - számomra, alapdolgokban a hűség és a megbízhatóság egyik mintája. A könyvtárosi közszolgálat pedig, annak akinek ez kenyere, a szó erkölcsi és reális értelmében, ezek közé a lényeges ügyek közé tartozik.

Nagy térbeli körzőnyílást véve fel: A Library of Congress rendszeresen alkalmaz, komoly díjazásért, az Államok nemzeti könyvtárának szellemi rangját is emelendő, amerikai költőket. Mondhatni, általános irodalmi, művelődési szaktanácsadóként. E sok tekintetben irigylésre méltó érdemes nemzet ebben a vonatkozásban is példaadó. Nos, aligha képzeli valaki, hogy Fodor Andrást az OSZK nem ily nemes, a nemzeti kultúra alapintézményét érintő elgondolás jegyében vette munkatársai közé az 1950-es évek végén. Még azt is feltételezni lehet, hogy a munkakönyvét soronkövetkező bejegyzésre kézbevevő előadó, az alkalmazási kádervéleményt megfogalmazó egykori funkcionárius azt is gondolta - vaskosat tévedve: az efféle költő - csak jön, marad egy kicsit, aztán elmegy ... Az illető, akit (talán) Keresztury Dezső tanácsára, Sebestyén Géza és Sallai István támogató bólogatásaira vettek az intézménybe, 1959-ben azt a feladatot kapta, hogy külföldi mintákat alapul véve készítse elő egy új országos könyvtári szolgáltatás megszervezését, a közkönyvtáraknak szóló un. állománygyarapítási tanácsadó bibliográfiai-referáló lap megjelentetését. A Somogyból jött, Eötvös kollégistává lett, onnan később kipenderített (*A Kollégium*), a legsötétebb években Fülep Lajos "peripatetikus magán-universitásán" mondhatni tanársegédként szereplő (lásd *Ezer este Fülep Lajossal*), a *Csillag* szerkesztőségében is alkalmazott költő, aki 1956 után komoly kritikai vihart támasztó verskötet tett közzé, és akit akkoriban a Juhász-Nagy-Fodor trióban emlegettek, elvállalta és elvégezte ezt a feladatot. Nem lett - nem lehetett, tán nem is akart soha a megszülető periodikum az *Új könyvek* felelős szerkesztője lenni. Maradt *felelős rovatvezető*, a folyóirat szürkés-barna eminenciása. Mindmáig az. Több éven át közvetlen munkatársa is voltam e szerkesztőségben, és tudom, mily körültekintéssel végezte folyamatosan feladatát: tárgyilagos és teljes referenciát nyújtani a könyvtári gyarapításhoz a magyar irodalom *valamennyi* friss kötetéről. (Magam is nála kezdtem "recenzori pályafutásomat", külső munkatársként, és az ő biztatására kerültem - vissza - az OSZK-ba.) Mindez lehetne életrajzi, kor- és intézménytörténeti adalék, de többnek is szánom: Kossuth-díjas munkatársunk szellemi arcélrajzát akarom néhány vonással kiegészíteni. Manapság divatba jött a helytállást, a morálitást a "közterekeken" hangos szavakkal tárgyalni; egyre több, a közelmúltból érdemdúsnak, sőt hősnek jelentkező. *A* Fodor - csak nem jelentkezik: marad az OSZK KMK főmunkatársa. Csöndben, naponta végezve a munkáját.

Mint írtam: Somogyból jött. Édesapja vasutas volt (lásd önéletrajzi írásainak gyűjteményét). A vasútnál szolgálatot teljesíteni - akkoriban - komoly állás volt, amely igen fegyelmezett munkaerkölcsöt kívánt. A költő még kisfiúként, talán ezt tanulta meg, ezt örökítette át magába. Hogy a forgalomnak mennie kell, fennakadás nem lehet - ott kell állni a poszton, ha fú, ha fagy. Feltételezésem, pszichológiai "kombinációm" vagy fikcióm szerint a közös ügyeket szolgáló munka erkölcse, mely Fodor András könyvtárosi pályáját *is* meghatározza, innen *is* eredezteti gyökérzetét.

Ha már előadtam ezt a kombinációt, folytatom is tovább egy következő lépéssel. Tudvalevő, hogy a közlekedés - az utaké, a vasutaké - úthálózatokra épül és emberek és dolgok forgalmát teszi lehetővé. Több nyugat-európai nyelv a közlekedést kommunikációnak mondja, ott a szó eredete még jelzi a fizikai és a szellemi kommunikációs fajták közti kapcsolatot. Kossuth-díjasunk - erről még nem esett szó - költői, írói, könyvtárosi munkája mellett a magyar irodalmi és művészeti élet egyik legérdekesebb és sajátosabb szervezője: zene és irodalom, művészetek és poézis közötti emberi kapcsolatok, szellemi kommunikációs csatornák tervezője, animátora, organizátora. Ezt is kitűnő tehetséggel és ambícióval végezte, vállalva e feladat terheit, belenyugodva, hogy az ilyen a csendes munkákért *is* kevés méltánylást kapott. Ha a könyvtárosi munkát, s ezen belül azt a sajátosat, amelyet az *Új könyvek* végez, szellemi közlekedési-kommunikáció, a könyvek és az olvasó közötti "útbiztosítási" funkcióként fogjuk fel, akkor - párban az irodalomszervezői teljesítményeivel - a somogyi vasutas kisfiát, akiből Kossuth-díjas költő és műfordító lett, a szülői erkölcs örökösének lehet tartanunk, aki ezt az örökséget más téren, pályán kamatoztatja.

A fiatalabb pályatársak, akik talán arcról, alakról nem ismerik, csak névről, hírből, könyvből, rádióból, talán nem is tudják, hogy az Országos Széchényi Könyvtár V. szinti folyosóján szerkesztőségi szobájába lassú léptekkel menő alak: munkatársuk, a Kossuth-díjas. Ő *a* Fodor. Kísérje hát lépteit tiszteletteli tekintetünk - és a "posta laureatus"-ok meg a magyar nemzeti könyvtár kettős védőszelleme. Ha ilyenek nem lennének, ilyen iker-geniusok - sem az egekben, sem a mitológiákban - akkor, vállalom, én találtam ki őket. Mindezt egyszerűbb szóval úgy mondják: Isten éltesse - körünkben is - Fodor Andrást, még sokáig.

Fogarassy Miklós

MÚLTUNK, ÖRÖKSÉGÜNK

A Széchényi Könyvtár első restaurátora Mosonyi Antal (?–1889)

Az állományvédelem a Széchényi Könyvtárban még az 1880-as évek elején is kizárólag a könyvek bekötését jelentette. A használat okozta rongálódást megelőzendő, bekötötték a fűzött könyveket, egybekötötték a szétszóródó kéziratlapokat, az elveszésnek kitett hírlap- és folyóiratszámokat, újrakötötték a már széthulló, régi kötéseket. Ezenkívül csak a könyvek évenként egyszeri külső tisztogatását, leporolását végezték el a könyvtár hathetes nyári zárva tartása alatt.

A könyvek kiszolgálása és tisztán tartása, a raktári rend fenntartása a könyvtári szolgák feladata. Számuk 1866-ban még csak kettő, 1873-ban három, 1882-től már négy volt. Miután szokásba jött, hogy a szolgák közül az arra rátermettek a könyvtökő mesterséget is elsajátították, – vagy eleve szolgának könyvkötősegédet alkalmaztak, – érdemes megismerkednünk a szolgák könyvtári helyzetével, a velük szemben támasztott követelményekkel.

Mátray Gábor (1797–1875) könyvtárőr 1863-ban ezt írta: "A szolga magyarul és németül egyaránt jól beszéljen, olvasni és írni tudjon." Már ez az egy mondat is sejteti, hogy a könyvtári szolga olyan ember kellett legyen, akire értelmes munkát is rá lehetett bízni. A Magyar Nemzeti Múzeum 1889-es szolgálati szabályzata részletesen foglalkozik a múzeumi szolgák alkalmazásával, státusával és kötelezettségeivel. Az itt megfogalmazottak minden bizonnyal egy már korábbi gyakorlatot rögzítettek.

Hivatalukat a szolgák a Magyar Nemzeti Múzeumnál (melynek egyik osztálya a Széchényi Könyvtár, akkori, gyakran használt, közkeletű nevén a Múzeumi Könyvtár volt) 1873-tól nyilvános pályázat útján nyerték el. Az állás betöltésénél figyelembe vették, hogy rendelkezik-e a pályázó az illető osztályon megkívánt szakismeretekkel. Felvételükkor hivatali esküt tettek hűséget és engedelmességet fogadva az urlakodónak és a magyar alkotmánynak. Megfogadták, hogy a minisztérium, a Múzeum igazgatósága és közvetlen főnökeik utasításait pontosan teljesítik, továbbá – s ezt most szó szerint idézzük – "– a reám bízott tárgyakat tisztán s rendben tartom, józan, engedelmes, előzékeny és szorgalmas magaviseletet tanúsítok, s minden tehetségemhez képest törekedni fogok, hogy a Nemzeti Múzeum tulajdonát képező tárgyak meg ne sérüljenek és közülük semmi el ne idegeníttessék."

A szolgák a nyilvános szolgálatban, valamint hivatalos útjaikon (pl. amikor a városban kézbesítést végeztek) kötelesek voltak egyenruhát viselni. A múzeum, ill. a könyvtár látogatóitól borravalót elfogadniok tilos volt. (Vannak rá adataink, hogy ez utóbbi téren a szolgák nem mindig álltak hivatásuk magaslatán.) A múzeum minden osztályának, így a könyvtárnak is megvoltak a maguk szolgái, ők voltak az osztály-szolgák. Kötelezettségeik (takarítás, őrzés, kiszolgálás, rendezési munkák, a könyvek lepecsételése, kézbesítés) csak az osztály területére, ill. hatáskörére szóltak. Velük szemben a házi-szolgák a múzeum épületének közös helyiségeit takarították (folyosók, lépcsőházak), s végezték az intézmény egészének működésével kapcsolatos teendőket (az igazgatóság kiszolgálása, központi fűtés teendői, stb.). A kerti szolgák kizárólag a múzeum kertjével foglalkoztak. Az osztály-szolgák munkáját a nyitva tartás ideje alatt kirendelt, rokkant katonák segítették, akiknek csupán őrzési (a könyvtárban ruhatárosi) feladatai voltak. Kezdetben közös hadseregbeli katonákat, később 48-as volt honvédeket rendeltek ki erre a célra.

Volt a szabályzatnak egy pontja, mely szerint a szolgák "– a hivatalos időn kívül is tartoznak a rájuk bízott munkát elvégezni." Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy a szolgákat a reggel 8-tól du. 14 óráig tartó hivatalos időn kívül is lehetett foglalkoztatni, ha a munka természete ezt megkívánta. Ez nem volt újdonság 1889-ben, mivel maga Eötvös József miniszter is ilyen értelemben hivatkozott egy konkrét esetben egy 1870-es rendeletre, mely ugyanezt írta elő.

1884-ben a könyvtár négy szolgája közül volt egy ún. felügyelő szolga, évi 400 forint fizetéssel, természetbeni (tehát a múzeum épületében lévő) lakással és 50 forint ruhapénzzel. A másik három szolga évi 300 forintot, 60 Ft lakbértámogatást és 50 Ft ruhapénzt kapott. (Összehasonlításul: egy könyvtári segédőr, aki tudományos munkakört töltött be, évi 900 forintot és 300 Ft lakbérpótlékot kapott. Ilyen segédőr volt ebben az időben *Csontosi János* és az ifjabb *Szinnyei József*.)

Ezek a fizetések egyáltalán nem voltak magasak, s így érthető, hogy a könyvkötői képesítéssel is rendelkező szolgák a kora reggeli és a délutáni, esti órákban végzett könyvkötéssel igyekeztek némi mellékesre is szert tenni. Ez a könyvtárnak is előnyös volt: így nem kellett a régi könyveket és az értékes kéziratokat a múzeum épületéből egy helyi könyvkötő műhelyébe szállítani, a könyvkötést elvégezték helyben. Ilyen könyvkötősegédből lett szolga volt *Décsy István* (? –1871), aki 1866-tól először a Nemzeti Múzeum Természeti Tárának dolgozott, de rövidesen átkerült a könyvtárba, s 1866–1869 között a könyvtár sok kéziratát kötötte be. Értelmesebb ember lehetett, mert 1869-ben a szolgai státusból "olvasdai írnokká" lépett elő. *Szurmay Sándor* könyvkötősegéd 1870. márciusában állt a könyvtár szolgálatába, s 1874-ig ő is

szorgalmasan részt vett ugyancsak a kéziratok bekötésében.

Mosonyi Antal (? – 1889. jan. 7.) 1869-től húsz éven át dolgozott a könyvtárban, s ez alatt az idő alatt "– értelmességével, megbízhatóságával, ügyszeretetével, helyi és irodalmi ismereteivel igen jó szolgálatot tett a könyvtárnak" – írja a róla szóló nekrológban a Magyar Könyvszemle. (1889. 367–368. p.) Abban a nagy munkában, amelynek során a könyvtár teljes állományát 1869–1875 között a müncheni bajor királyi könyvtár szakrendszere szerint dolgozták fel, Mosonyi Antal szinte nélkülözhetetlenné tette magát. "Nyílt, gyakorlati esze hamar kiismerte magát a müncheni rendszer titkaiban" – olvassuk a Magyar Könyvszemlében. "A rendezés alatt a könyvtár minden könyve az ő kezén ment keresztül, ő emelte ki a rendezetlen tömegből a lajstromozandó könyveket, s ő állította fel ismét a lajstromozottakat a szekrényekben. Hasonlóképpen a kettős példányokat is ő helyezte el a kiselejtezettek közé. Ezen művelet által sok könyvnek a címét megjegyezte magának, s húszévi szolgálatában a rendezésnél szerzett ismereteit annyira gyarapította, hogy ezekkel és a könyvtári technikában szerzett tapasztalásával a könyvtárnak és a közönségnek igen hasznos szolgálatokat tett. Ügyessége és könyvtárnoki temperamentuma közmondásossá vált. Ő a könyvtári gépezetben egy alárendelt, de fontos kerék volt, melynek működésére méltán súlyt fektettek." A 80-as évek elején a könyvtárban ő volt a felügyelő szolga, s így – a már idézett szervezeti és szolgálati szabályzat értelmében – minden bizonnyal a Nemzeti Múzeum épületében lakott.

Mosonyi Antalt a könyvek szeretete még további ismeretek elsajátítására is sarkallta. 1882-ben a nagy visszhangot kiváltott, országos könyvkiállítás egyúttal a könyvek restaurálására is felhívta a figyelmet. Nyilvánvalóvá vált Magyarországon is, hogy nem elegendő a könyvet, vagy kéziratot megóvó kötés, a könyv (vagy kódex) lapjain is célszerű tisztogatást, restaurálást végezni. A kiállításon különösen *Apponyi Sándor* restaurált könyvei tűntek ki, írja *Majláth Béla*, a Széchényi Könyvtár akkori igazgatója, s főleg az ősnyomtatványok, "– melyeknek tiszta, hófehér, mocsoktalan lapjai úgy néztek ki, mintha mostan kerültek volna ki a sajtó alól." (Majláth Béla feljegyzése Pulszky Ferenchez, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatójához. 1883. okt. 1. OSZK Irattár 203/1883) Az országos (nemzeti) könyvtárnak is érdeke lenne, – folytatja Majláth, – hogy a könyvek "ép és tiszta" állapotban maradjanak fenn. Mindeddig azonban nem kerülhetett sor a régi és értékes könyvek restaurálására, mivel külföldre kellett volna azokat küldeni – Párizsba, Lipcsébe, vagy Bécsbe, – s ezt a nagy költség miatt nem lehetett megvalósítani. Mosonyi Antal 1883-ban nyári szabadságát arra használta fel, hogy kiutazzék Bécsbe, s az ottani könyvrestauráló műhelyben néhány hét alatt elsajátítsa a könyvek lapjain esett víz-, zsír-, penész- és tintafoltok eltávolításának s a lapok tisztításának módját. Mosonyi hazatérve az Egyetemi Könyvtárnak és az Iparművészeti Múzeumnak végzett munkáival bizonyította, hogy semmivel sem marad el a külföldi restaurátorok mögött. "Azzal tehát – állapítja meg Majláth –, hogy a múzeumi könyvtár felügyelő szolgája, Mosonyi Antal immár kellő jártassággal bír a könyvek helyreállítása terén, megszűnt az akadály is régi becses, értékes könyveink restaurálására nézve, minthogy azokat nem kell nagy költséggel az elveszítés esélye mellett a külföldre küldeni, de azt itthon, úgyszólván saját tűzhelyünkön, a Múzeum épületében eszközölhetjük." Mosonyit azonban a könyvtárban végzett egyéb munkái alól nem lehet teljesen felmenteni, mivel ő a – leggyakorlottabb és legnagyobb helyismerettel bír a könyvtár helyiségében, s a gyors kiszolgálat érdekében nélkülözni nem lehet." Megoldásként Majláth azt javasolta a múzeum igazgatójának, hogy Mosonyi a hivatalos időn túl, a délutáni órákban végzett könyvrestaurálásért kapjon évi 150 forint pótlékot. Majláth Béla olyan fontosságot tulajdonított az ügynek, hogy személyesen járt utána és nézte végig a restaurálási műveletet, s ennek alapján állította, hogy ez igen időigényes munka. "Képes pedig Mosonyi Antal 24 óra alatt 10 kisebb-nagyobb lapot helyre állítani; átlag tehát 250 munka napot véve egy évre, restaurálható 2500 lap, melynek költsége laponként 6 krajcárba kerülne." A 24 óra alatt itt nyilván egy munkanapot, ill. a hivatalos munkaidőn túl fennmaradó délutáni és esti órákat kell értenünk. Ez a számítás egyúttal a Széchényi Könyvtár első restaurátori normaszámítása. Mosonyi Antal annál is inkább megérdemli a javasolt pótlékot, – fejezi be felterjesztését Majláth Béla, – mivel ő a saját költségén tanulta meg Bécsben ezt a mesterséget, míg a múzeum Régiségtárának laboránsa, Molnár Antal az állam által biztosított 250 forinton tanulta meg a számára szükséges szakismereteket, s e címen azóta is 150 forint évi pótlékot kap.

Pulszkynak a kérést a Vallás- és közoktatásügyi Minisztériumba kellett továbbítania. Az elintézés minden bizonnyal pozitív volt, mivel nem sokkal később Mosonyi Antal a felügyelő szolga státusából a "múzeumi könyvtári laboráns" státusába került át. A laboránsokról a szolgálati szabályzat így rendelkezett: "A múzeumi laboránsok az illető osztályok gyűjteménytárgyainak gondozása, kezelése, elhelyezése, s lehetőleg tudományos elnevezése körül is jártassággal bírni tartozván, csakis ez ismeretek gyakorlati igazolása alapján nevezhetők ki, és pedig lehetőleg a múzeumi szolgaszemélyzet köréből." Mint laboránsról emlékezik meg Mosonyiról a Magyar Könyvszemle is, és restaurátori tevékenységéről ezt írja: "Az utolsó években a könyvkedvelők által kultivált könyvtisztítási mesterséget is elsajátította, s ebben is szép haladást tett." A könyvtár évi jelentésében Majláth Béla is elismerő sorokat szentelt emlékének: "Fájdalmas veszteség érte a könyvtárt Mosonyi Antal laboránsnak f.é. január 7-én történt halálával, ki közel húsz éven át szolgálta a könyvtár érdekeit, s ügyszeretetét a könyvrestaurálás mellett oly helyi, topographiai jártassággal és tájékozottsággal tetézte, hogy e tekintetben még hosszú ideig pótolhatatlan marad."

Mosonyi Antal születési évét nem ismerjük, de nem lehetett idős ember, mivel hat kiskorú árvát hagyott maga után. Halálának oka a "– könyvtári szolgálatban szerzett tüdőgyulladás" volt – a nekrológ szerint. A könyvtár munkatársa, Csontosi János segített elintézni az özvegy nyugdíját, s egyik fiának ösztöndíjat is szerzett. (Vö. Pálvölgyi Endre: Adalékok a Magyar Könyvtárosok Egyesü-

letének előtörténetéhez. Könyvtáros, 1987. 2. sz. 87–94. p.)

Közhely ma már, hogy egy könyvtárat állományán kívül az ott dolgozó emberek munkája minősít. Közülük nemcsak a tudós könyvtárosok érdemeire kell emlékeznünk, hanem azokra is, akik nélkül a könyvtár működésképtelen lenne. Ahogyan a nekrológíró meghatározta: a könyvtári gépezetben egy alárendelt, de fontos kerék volt *Mosonyi Antal*. Méltó tehát arra, hogy emlékét megőrizzük.

Somkuti Gabriella

SAJTÓFIGYELŐ

Országos színháztörténet

Elfeledett alkotók

A Nemzeti Színház igazgatósága és a Magyar Színházi Intézet vezetője - Kerényi Ferenc kezdeményezésére - művészeti szempontból igen érdekes megállapodást kötött egy országos színháztörténeti kiállítássorozat megrendezéséről.

A megállapodás lényege, hogy az Országos Széchényi Könyvtár színháztörténeti anyagának felhasználásával olyan színházi embereket mutassanak be, akik ezt a művészetet munkájukkal segítették, de emlékük feledésbe merült. Nem színészekről, színpadi írókról van szó, hanem színigazgatókról, rendezőkről, díszlet- és jelmeztervezőkről, súgókról, ügyelőkről, kellékesekről is. A kiállításokat főként vidéki városokban rendezik meg, ahol még működnek színházak. Remény van azonban arra, hogy az anyag határainkon túl is bemutatható.

Az első színhely Pécsett lesz a Művészetek Házában, április 24-i megnyitással. Témája *Németh Antal*, a Nemzeti Színház egykori igazgatója életének állomásai, és tevékenységének indokolatlan elhallgatása a Rákosi-korszakban. Ezt követi *Varga Mátyás* díszleteinek vándorkiállítása május 19-én a Várszínház Galériában. E két tárlat után a Bajor Gizi Színészmúzeumban életműkiállítás látható majd *Márk Tivadar* jelmezeiből. A művész 84. születésnapján, május 11-én nyílik meg. Az első két tárlat rendezője *Turnay Szilvia*.

Kristóf Károly
Esti Hírlap, 1992. ápr. 14.

Könyvtáros hallgatók országos szakmai versenye

Amint az a Diáktudós 1992. márciusi számából ismeretes, az Országos Széchényi Könyvtár és az Országos Tudományos Diákköri Tanács könyvtáros hallgatók számára szakmai versenyt és diákkonferenciát szervezett. A jelentkezés önkéntes volt.

A verseny két részben kerül lebonyolításra. Az elsőre - a tesztlapok kitöltésére - május 18-án került sor az OSZK VII. szinti olvasótermében, a második rész ez év novemberében kerül sorra. Az első alkalommal 41 versenyző vállalkozott arra, hogy összemérje tudását társaival, olyanokkal, akik már könyvtárosképző intézményekből jöttek: Debrecenből, Szegedről, Nyíregyházáról, Jászberényből és az asszisztens-iskolákból. Sajnálatos, hogy a budapesti egyetemről, a budapesti és a szombathelyi főiskoláról nem volt jelentkező.

Szente Ferenc az OSZK főigazgató-helyettese bevezető köszöntőjében hangsúlyozta, hogy a megújuló könyvtáros szakmának szüksége van az egészséges versenyszellemre, olyan szakemberekre, akiknek nemcsak papírjuk van, hanem piacképes tudással rendelkeznek.

Csikesz Erzsébet - az OTDT titkára - elmondta, hogy ez a rendezvény szorosan kapcsolódik a tudományos diákköri konferenciákhoz. Az OTDT rendezvényei népszerűek a könyvtároshallgatók körében. Ezeken a konferenciákon való szereplést többéves munka, felkészülés előzi meg. Ám a pályázati munkák zöme vagy történeti jellegű, vagy valamely könyvtári téma elméleti feldolgozása. A mostani verseny a szakmai felkészültséget a tárgyszerű tudás oldaláról kívánja mérni. A jelentkezők a szabadon választott szakterületeknek megfelelően gyakorlati versenyfeladatokat oldanak meg majd a második fordulóban. Novemberben mutatkoznak be azok a fiatalok is, akik a könyvtártudomány területén nyerték el a diáktudományos mozgalom legmagasabb elismerését, a Pro Scientia-érmet. Így egy közös rendezvényen együtt lesznek a szak-

ma elméleti és gyakorlati területeit kiemelkedően művelő fiatalok.

A tesztlap kitöltéséhez 2 és fél óra állt a jelöltek rendelkezésére. A tesztlap 5 területet ölelt fel. Ezek: könyv- és könyvtártörténet; könyvtártan; formai feltárás; osztályozás; számítástechnika.

A feladatok között volt olyan is, amelyikben a hallgató személyisége, ötletessége is megmutatkozhatott. Pl.: "Képzelje magát a minisztérium könyvtári osztály vezetőjének. Készítsen cselekvési tervet." Egy válasz a sok közül:

1. Az eddigi gyakorlat (szocialista és nem szocialisa, külföldi és hazai) áttekintése, tanulmányozása.
2. Ennek megvitatása.
3. A könyvtári rendszer megreformálása. Együttműködési körök fejlesztése. A feladatkörök megoszlása.
4. A könyvtári munkafolyamatok elemzése, áttekintése.
5. A központi szolgáltatások fejlesztése.
6. A munkatársak kiválasztása és továbbképzése.

Juhász Gyula akadémikus, az OSZK főigazgatója fogadáson látta vendégül a kissé kifáradt, de nagyon lelkes versenyzőket. Pohárköszöntőjében arról beszélt, hogy a Széchényi Könyvtár mindig szívesen ad otthont a különféle diákversenyeknek. Most először házigazdája egy szakmai verseny lebonyolításának, megszervezésének és szakmai gondozásának. Elismerését fejezte ki a vállalkozóknak, sok sikert kívánt a munkálkodásukhoz, de óvott attól, hogy bárki azt higgye, hogy a könyvtáros pálya könnyű sikerekkel kecsegtet. Felkészült, önállóan gondolkodó és cselekvő könyvtárosokra van szüksége a nemzeti könyvtárnak, az egész országnak.

Az ebéd után Illy Márta kollégánk szakszerű vezetésével megtekintették a versenyzők a Széchényi Könyvtár tevékenységét és kincseit bemutató kiállítást.

A tanárokból és szakemberekből álló zsűri nekilátott a dolgozatok javításának, hogy mihamarabb értesülhessenek a hallgatók az eredményről, és megkaphassák a választott szakterületüknek megfelelő irodalmat, hogy a novemberi fordulóig elegendő idejük legyen a tanulásra, a gyakorlásra. Nagy a tét, jó a versenyszellem, de magasak a jutalmak is: húsz-húszezer forint szakterületenként.

Csapó Edit
Diáktudós, 1992. 2. sz.

SZERKESZTŐSÉGI ROVAT

A Híradó "történeti" célszámáról

A Híradónak olyan füzetét veszi kézbe az olvasó, melynek tartalma jelentős részben történeti jellegű. Szívesen közöljük ezeket az írásokat, mert hiszen kiadványunk egyik célkitűzése, hogy rendszeresen foglalkozzon könyvtárunk régebbi és közelebbi múltjával. Ezt a célt kívánta szolgálni "*Visszaemlékezések*" című új rovatunk is, melyben azon nyugdíjas és még aktív munkatársainknak írásait szeretnénk közölni, akiknek intézményünkkel kapcsolatos fontos eseményekről van mondanivalójuk, esetleg rendelkeznek eddig ismeretlen dokumentumokkal is. Elsőként dr. *Tombor* Tibor ny. osztályvezető "Hogyan alakult ki a királyi palota romjaiból a Nemzeti Könyvtár új épülete" című visszaemlékezését közöljük. Reméljük, hogy további hasonló jellegű írások is érkeznek szerkesztőségünkbe. Történeti jellegű *Somkuti* Gabriellának "A Széchényi Könyvtár első restaurátora: Mosonyi Antal" című értékes tanulmánya is. A Zeneműtárban található "Mozart egyetlen magyarországi kéziratá"-ról tájékoztat a nagylelkű adományozó *Sulyok* Imre. Sajtótörténeti vonatkozású *Hargitainé Szimeonova* Rajna "A Magyarországon élő bulgárok egyesületének folyóirat-kiadási tevékenységéről" című cikke, de még a "Sajtófigyelő" rovat egyik cikkének is van múltbatekintő vonatkozása.

Végül ismételten kérjük munkatársainkat, hogy továbbra is küldjék el cikkeiket, beszámolóikat és visszaemlékezéseiket a Híradó szerkesztőségének.

-i -a